Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

…1921 оной …21-нэй гарана. | № 257 (18580) | 1990 оной ноябриин 8, четверг | Сэн 3 мүн.

ОЛОН ОНДОО ҺАНАМЖАТАЙ БАЙБАШЬЕ, НЭГЭДЭХЭ, ҮГЭЕЭ ОЙЛГОЛСОХО

Москвада болоһон баярай суглаан

…Октябриин Социалис …73 жэлэй ойдо …һан баярай суг…бриин 7-да Москвада общественные нэгэдүүл… талаар шэнэдхэлгын …үнгэргэгдэбэ. Му… тэрэ СССР-эй Вер…Советэй зүгһөө үнгэр… байгаа.

СССР-эй Верховно Советэй Союзай Советэй Түрүүлэгшэ **И. Д. Лаптев** баярай суглаае нээбэ.

Зал соо СССР-эй Гүрэнэй гимн зэдэлнэ.

М. С. Горбачев, Н. И. Рыжков, А. И. Лукьянов, СССР-эй Верховно Советэй Национальностьнуудай Советэй Түрүүлэгшэ Р. Н. Нишанов, Россин Федерациин хүтэлбэрилэгшэд Б. Н. Ельцин, И. С. Силаев, СССР-эй союзна ба автономито республиканудай, Московско городской болон областной Советүүдэй арадай депутадууд, ниислэлэй ажалша коллективүүдэй болон олониитын түлөөлэгшэд, Московско гарнизоной сэрэгшэд заседанида хабаадаба. Гадаадын оронуудай айлшад байлсаба.

СССР-эй Верховно Советэй Түрүүлэгшэ **А. И. Лукьяновта** үгэ үгтэнэ.

А. И. ЛУКЬЯНОВАЙ хэлэһэн үгэ

…ой саада тээ хуушан зүрхэтэйгөөр зүрин …Агууехэ Октябриин Социалис революциин ойе …Кремлиин Съезд…ордондо сугларгаад бай…тэрэ хэлэбэ. Иигэ…манай национальна, …дай ёһо заншалые …лнэ бэшэбди. Арбан …оной Октябрь хадаа Ильич Ленинэй ленин…гармал большевигүү…зол жаргалай тү…үеын тэмсэлшэдэй …таһаршагүй холбоо…люционно хубилалта …эртэ, хүн бүхэндэ тоо… Арадай засагай ба де…уг зорилгонуудта, …ба үнэн зүб бай…интернационализмын …гонуудта үндэһэлдэг …хубилалтануудай орёо …шэлдөөтэй зам эн…һэн гээшэ.

…кин революци, тэрэ…, түйлалтанууд ба ал…тухай ондо он…баринууд, сэгнэлтэ…байгаа, үгтэдэг…дэлхэйн түүхэдэ, бү…түрэлтэнэй дэбжэлтэдэ …хэрэгэй үзүүлһэн ай…нүлөөе багадхаха эр…шье, мүнөөшье хэн…гүй. XVIII зуун …үйлсэнүүдтэ …дай нэрээнэй сү…оной бүхэли үеые …адли, XX зуун …Петроградта «Ав…буудалга манай түби …дэрхи сүлөөрэлгын …айхабтар ехэ хүсэ …һэн.

…нээһэн зам ай…хүндэ байгаа. …долгонуудтай, ха…нуудтай, хүнүүдэй …тэрэ холбоотой …бэшье үнэн зүб юу…зандаа үлэнэ. Октяб…люци ажалшадай, …арадай хүсэл эрмэл…бэелэл, социальна …зүб байдал тогтоохо …харюу болоһон бай…

…добтолгые дабажа …дайнай һүүлээрхи дэл…түүхэдэ айхабтар …үзүүлһэн шэнэ об…рэн олон үеын со…хүсэлэл оролдол…лагдаа.

…р, түүхын олон жэл…гэрөөд байхада, Ок…зэм хүнгэншэг, жэгдэ …болохо байгаа гү гэһэн …бихань бэлэн. Тиимэ…болохо байгаа. Гэ…ые шэнээр гаталхын …һэн алдуу эн…дабтахагүй, революю…дүршэлһөө үнэн зүб …нуудые абаха гээшэ …зүб болохо.

…общестын ажабайда…талануудые шэнэд…эрхэ байдалда Октяб…он тэрэнэй һүүлээр …һэн замай эдэ һургаал…ай үнэтэй сэнтэй бая…жо байнхай. Тиимэ…билган шэнэдхэлгэ гээ…ябриин хэрэгэй үр…үнэхөөрөө демокра…гуманис үндэһэ һуури дээрэ общественные шэнэдхэлгын революционно шухала хэрэг гэжэ ойлгодог байнабди.

Засаг тухай асуудал ямаршье революциин үндэһэн асуудал болодог. «Советүүдтэ — засаг!» гээд Октябрьда хэлэгдэһэн байгаа. Хубилган шэнэдхэлгэ шэнэ политическэ байдалые юрэ батадхана бэшэ, харин арадай засагые бүри үндэр хэмжээндэ гаргана. Сүлөөтэй, демократическа гуримаар үнгэргэгдэһэн һунгалтануудай үндэһөөр бүридхэгдэһэн Советүүд эрхэтэдэй эб нэгэтэй байлгын ба харилсаанай асуудалнуудые шиидхэлгын гол зургаан болохо уялгатай. Гүрэнэй хэрэгүүдэй түлөө харюусалгые тэдэнэр зоримгойгоор даажа абана. Верховноһоо эхилээд, сельскэ хүрэтэр бүхы шатын Советүүдэй хоорондо харилсаа холбоон тогтоогдоно. Энэ өөрынгөө шэнэ үүргые зарим Советүүдэй ойлгожо абаагүй байгаашье һаань, арадай засагай ёһотой хүсэтэй ба нэрэ хүндэтэй зургаанууд болохынь тула хуулиин, экономическа ба эмхидхэлэй талаар эрхэ нүхэсэлнүүд бии гээшэ.

«Заводууд болон фабрикануудые—хүдэлмэришэдтэ!» гэжэ Октябрьда хэлэгдээ һэн. Хубилган шэнэдхэлгын үедэ ажахы эрхилхэ шэнэ арга оньһонууд, манай ниитын байгууламжада шэнэ экономическа харилсаанууд байгуулагдана. Энэ талаар боложо байһан хубилалтануудай уг удхань гэбэл, гүрэнэй зөөри үмсэдэ дамжуулагдана, тэрэнэй бүхы түхэл маягууд хэрэглэгдэнэ. Эзэн байха гол мэдэрэл хүндэ, ажалша коллективтэ бусаагдана. Эдэ хубилалтануудые бэелүүлхын тулада экономикые, эд хэрэглэлгын дэлгүүрые гуримшуулан һайжаруулха, хэлсээтэ болон финансова журам, мүнгэнэй зэрэсэ бэхижүүлхэ, гадаадын экономическа ажал ябуулгые нарижуулха эрилтэнүүд табигдана. Тиихэдэ хүдэлмэрилэгшэ бүхэнэй эдэбхи үүсхэлые бадаргааха, харюусалгые дээшэлүүлхэ, эрхэтэдые социальна талаар хамгаалха талаар анхарал оролдолго гаргаха, гурим журам шангаар сахиха гээшэ гол шухала. Эдэ бүгэдэгүйгөөр дэлгүүртэ шэлжэн орожо, экономическа реформо бүхы дээрэнь бэелүүлжэ болохогүй.

«Газар — таряашадта!» гэжэ Октябрьда хэлэгдээ һэн. Хубилган шэнэдхэлгын үедэ таряашадта сүлөөтэйгөөр ажаллаха талаар ехэ арга боломжонууд олгогдоо. СССР-эй Верховно Советэй баталан абаһан Газар тухай шэнэ Хуули, колхоз, совхозуудай, арендын элдэб түхэл маягуудай, хубиин, гэр бүлын ба хамтын подрядай, фермерскэ ажахынуудай хүгжэлтэ хадаа манай хүдөө нютагуудые, ороной агропромышленна бүхы комплексые һэргээхэ шэнэ хараа замуудые нээнэ. Хүнэй болон газарай хоорондохи холбоое һэргээлгэ гансашье хүнүүдтэ туһатай байха бэшэ, мүн манай бүхы ажабайдалые һайжаруулха арга олгохо гэжэ хэлэбэл, үлүү болохогүй.

Арад зониие сүлөөлхэ туг доро эхилһэн Октябрь «Россин арадуудай эрхэнүүдэй декларации» бии болгоо һэн. Бүхы нацинууд болон арад үндэһэтэдэй адли тэгшэ эрхые ба адли тэгшэ байдалые, бүрин эрхэтэ байлгые, өөһэдынгөө байдалые өөһэдөө тодорхойлхо, үсөөн хүнтэй нацинуудай сүлөөтэйгөөр хүгжэхэ эрхые тэрэ соносхоо бэлэй. Хубилган шэнэдхэлгын мүнөө үедэ имагтал эдэ гол ёһонууд аршалан хамгаалагдана. Шэнэдхэгдэһэн Совет Федераци мүндэлнэ. Республиканууд болон автономито эмхидхэлнүүдэй хамтын хүсэлэл оролдолгонуудаар Союзна шэнэ хэлсээнэй гол бодомжонууд тодорхойлогдожо байнхай. Энэ хэрэгэй хэды бэлэн бэшэ, хүшэр байһаниие бидэ мэдэнэбди. Шэнэ бодото байдалые бидэ гансашье ойлгоо бэшэбди, Нацинууд хоорондын хёмороон, сепаратизм ба национал-шовинизм үзэгдэнэ, нютагһаа зугадан гарагшад зобоно, тулина. Болгоомжотой байха, совет арадуудай хани барисаае сахин үлөөхэ уряа энэ залһаа манай ороной булан тохой бүхэндэ хүрэг лэ. Манай гүрэнэй бэлэн бэшэ сагай тохёолдоод байхада, бүрин эрхэтэй байлгын гол ёһон совет республикануудай Союзые үндэһөөрнь шэнэдхэлгын, сахилгын ба бэхижүүлгын, манай олон үндэһэ яһатанай Эсэгэ орондо ажаһуудаг бүхы арадуудай хоорондо бүхы талын ба адли тэгшэ эрхэтэй харилсаануудые хүгжөөлгын уг зорилготой бүри наринаар холбогдог лэ.

«Арадуудта — амгалан тайбан байдал!» гээд Октябрьда хэлэгдээ һэн. Хубилган шэнэдхэлгын үедэ политическэ шэнэ бодомжын хараа шэглэл дэлхэйн хамтаралда дурадхагдаа гээшэ. Ниитэ хүн түрэлтэнэй үнэтэ шухаг зүйлнүүдые гол шухалада тоолохо, ядерна һандаралай аюулһаа түби дэлхэйе зайсуулха гээшэ тэрэнэй удха болоно. Энэмнай хадаа ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүдые юрэ усадхалга бэшэ, ороноо хамгаалхада хэрэгтэй хэмжээндэ хүрэтэр армиие юрэ хороолго бэшэ, амгалан тайбан программануудые бэелүүлгэдэ бүри ехэ нөөсэнүүдые шэглүүлхэ арга олгохо юрын конверси бэшэ. Энэмнай хадаа буу зэбсэг хуряалгын ба хүгжэлтын, экологическа аюулгүй байдалай, арадуудай гуманитарна ба ондоо харилсаа холбооной асуудалнуудые шиидхэлгэ мүн болоно.

Хубилган шэнэдхэлгын эгээл бэрхэшээлтэй, аюултай гээд хэлэжэ болохо, хилэ дээрэ бидэ гараад байхадаа, манай общественн ажабайдалда ба уласхоорондын оршондо болоһон эдэ бүхы хубилалтануудые манай байдалһаа яашье мүнөө хаяжа болохогүй. Социальна түшэгүүрилтэй байдал, нацинууд хоорондын зүришэлдөөнүүд, экономикын тогтууригүй байлга—эдэ бүгэдэмнай манай сагай бодото байдал ха юм. Иимэ оршон байдалда заримдаа юумэ ойлгохонь бэрхэтэй болоно, түшэг тулгуури олохонь, ямар нэгэн юрын шиидхэбэри абахань баһал бэрхэшээлтэй байна. Юуб гэхэдэ, революционно ямаршье шатын, шэлжэн оролгын ямаршье үеын хуби заяан иимэл байна ха юм.

Гэбэшье, үйлэ хэрэгүүдэй иимэ хүлгөөн дотор эгээл шухалыень олохо гэжэ оролдон, —энэмнайл Октябриишье, хубилган шэнэдхэлгыешье нэгэдүүлнэ — бата найдамтайгаар иигэжэ хэлэжэ болохо: эдэ бүхы орёо ябуулгануудай гол удхань гэхэдэ, тэдэниие ямар нэгэн дээрэһээ абтаһан гуримда таарулха бэшэ, харин экономическа талаараа ашаг үрэтэй, политическэ талаараа демократична, абари зангай талаар сэбэр һайхан, эгээл шухалань гэбэл, дэлхэй дээрэ дээдын баялиг болохо хүндэ хандуулагдаһан социализмые шэнээр байгуулга болоно ха юм.

«Революци — түүхын локомотив» гэжэ нэгэтэ Карл Маркс бэшэһэн юм. Энэ газартань Ленинэй гараар иигэжэ нэмэгдэһэн байдаг: «Локомотивые түргэдхөөд, тэрэниие рельснүүдһээ халяахагүй». Манай мүнөөнэй оршон байдалые ойлгохо түлхюур эндэл ха гэжэ намда һанагдана. Бидэ революционно тэсэбэриин шадабари шудалха уялгатайбди. Мүнөө, бидэнэй урда эгээл дүүрэнээр иимэ түгшүүрилтэй юу хэхэб? гэһэн асуудал үе сагай дахинаа табижа байхада, ороной хуби заяанай түлөө, ерээдүйн үетэнэй хуби заяанай түлөө харюусалгын мэдэрэл иимэ гансал харюу үгэхые эрид нэтэрүүгээр баадхана: манай общественные эрид шууд шэнэлхын тула тэрэнэй бүхы патриотическа хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ хэрэгтэй болоно. Гансал энэмнай, гансал эндэ — манай хубилган шэнэдхэлгын революциин амжалтын, тэрэниие амгалан тайбан байдалда барижа байлгын эрхэ нүхэсэл болохо байна ха юм.

Һандаралга бэшэ, харин зохёон байгуулхы ажал хэрэгтэй.

Хуулинуудай дайн бэшэ, харин хуули ёһо баримталхын түлөө хамтын тэмсэл хэрэгтэй. Политика тухай хооһон үгэ гаргалга бэшэ, харин политическэ үнэн сэхэ хөөрэлдөөн хэрэгтэй. Энээндэл бидэ бүгэдые уряална ха юмбибди. Бүхы политигуудай, бүхы партинууд болон хүдэлөөнүүдэй эрхэтэнэй уялга гэхэдэ, энээние мэдэрхэ ба үгэеэ ойлголсохо, харилсаа холбоо тогтоохо ба гурим журам нарижуулха гэһэн бүгэдэ арадай хүсэл эрмэлзэлдэ бодото хэрэгээр харюусаха ябадал болоно гээшэ.

Хубилган шэнэдхэлгэ хадаа юумэ бэдэрхэ ухаан бодолдо, үсэд хатуу консерватизмтай, бутарган һандаргаха радикализмтай тэмсэлдэ үргэн ехэ арга боломжо нээжэ үгэнэ. Тэрэ шэн габьята ажалай, хэрэг бүтээхэ үүсхэлэй нэрэ хүндые һэргээнэ, бата бэхи гурим ба хуули ёһо һайжаруулха эрилтэ, политическэ ба национальна хёмороо зүришэлдөөнүүдые дабаха зорилго табина ха юм. Энээниие бэелүүлхэ гээшэ бэлэн бэшэ. Манай обществодо тохёолдоод байһан аюул хадаа гансал хооһон үгэ хүүрнүүд бэшэ бшуу.

Теэд бидэ түүхын энэ харюусалгатай шалгалта гараха, хёмороонуудһаа дээдэ тээ байха, тогтууритай болголгын ба зохёон байгуулгын талаар хараалагдаһан программые бодото дээрэнь бэелүүлхэ, жагсаалаа нягтаруулха ёһотойбди.

Бидэндэ гансал зам бии: манай Эхэ ороной шэнэдхэгдэхын ба һалбаран хүгжэхын тула, бүхы манай түби дэлхэй дээрэ амгалан тайбан мүнөөнэй ба ерээдүйн байдалай аша туһада, олон ондоо һанаалтай байбашье, нэгэдэхэ ба үгэеэ ойлголсохо зам мүн болоно!

Үгынгөө түгэсхэлдэ А. И. Лукьянов иигэжэ хэлээ:

СССР-эй Верховно Советэй даабари дүүргэжэ, Агууехэ Октябриин ойн баяраар энэ зал соо сугларагшадые, харин тэдэнээр дамжуулан, дайнай ба ажалай ветерануудые, хүдэлмэришэд болон таряашадые, алба хаагшад болон интеллигенциие, эхэнэрнүүд болон залуушуулые, Армиин болон Флодой сэрэгшэдые, коммунистнуудые болон манай Конституциин хэмжээн соо ажал ябуулдаг бусад партинууд болон хүдэлөөнүүдэй түлөөлэгшэдые үнэн зүрхэнһөө амаршалхыемни зүбшөөгыт.

Бүхы совет арадта зол жаргал, һайн һайхан байдал, ерээдүйгөө даруу номгоноор, бата найдамтайгаар хараха ябадал хүсэхыемни зүбшөөгыт.

x x x

Манай ажахые хүтэлбэрилжэ байһан захиргаанай-зонхилолгын системэ хадаа арад зоной һуудал байдалые хэрэгтэй хэмжээндэ гаргажа шадаагүй гэһэн тобшолол бидэ һүүлэй арбаад жэлдэ хэһэн байнабди гэжэ СССР-эй арадай депутат, Москвагай П. О. Сухойн нэрэмжэтэ машина бүтээлгын заводой генеральна конструктор **М. П. Симонов** хэлэбэ. Шэнэ шиидхэбэринүүд, экономическа шэнэ политика, шэнэ бодомжолго хэрэгтэй болоно. Гадаадын политикын талаар шэнэ хандалгануудые бидэ зохёон табижа шадаабди, тиигэжэ дэлхэй дээрэ эб найрамдалай оршон байдал байгуулгада түүхэтэ үрэ дүнгүүдые туйлаа гээшэбди. Бидэ экономикын асуудалнуудые иимэл эрид шууд хараатайгаар шиидхэхэ ёһотойбди.

Конверси тухай нэгэ хэды үгэ. Түүхын талаһаа хаража үзөө һаа, хубилган шэнэдхэлгын үедэ манай ороной ябуулжа байгаа эб найрамдалта политикын үрэ дүн тэрэмнай болоһон байна бшуу. Гэбэшье конверсиин үедэ промышленностиин оборонно һалбаринуудай предприятинууд нилээд ехэ бэрхэшээл түбэгүүдтэй ушарна гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолон тэмдэглэбэ. Тэдэ захил ба мүнгэ һомололгын эрид доошололготой, үндэр мэргэжэлтэй хүнүүдые үсөөрүүлхэ гэһэн бодолтой холбоотой байна ха юм. Тиигэбэ яабашье оборонно предприятинуудай коллективүүд ушар ёһо мэдэнгээр, ехэ һонирхолтойгоор граждан проектнүүдые зохёон табижа эхилһэн байна.

Жэшээнь, манай КБ-дэ абяанһаа түргөөр ниидэхэ аргатай граждан самолёдуудай хоёр вариант зохёогдожо байнхай. Тэдэнэй нэгэниинь — СВ-21 хадаа 12 пассажир һуулгаха аргатай, час соо 2000 километр ниидэхэ скоростьтой, 7000 километр буунгүй гаталха шадалтай юм. Хоёрдохинь — С-51 60 пассажирые 9000 километртэ буунгүй зөөхэ аргатай байна. Эдэ хүдэлмэринүүдые конструкторска бюро Америкын ба Англиин фирмэнүүдтэй хамта хэдэг байна. Энээнһээ уламжалан, хэдэ хэдэн уласхоорондын асуудалнууд гаража ерээ. Жэшээнь, стандартнууд тухай Совет-Американ правительствануудай хоорондохи хэлсээ зохёон табиха хэрэгтэй болоод байна. Институдууд, КБ-нүүд, оборонно һалбаринуудай предприятинууд конверси бэелүүлхэдээ, хариин гүрэнүүдэй предприятинуудтай харилсаа холбоо үргэдхэнэ гээшэ. Теэд тэдэмнай ехэ һэримжэтэй байдаг, өөһэдынгөө мүнгэ зөөри оруулхые яаранагүй. Ушар иимэһээ коммерческэ шэнэ һанал бодолнуудые, шэнэ технологинуудые бэелүүлхэ ябадал эдэбхижүүлхэ хэрэгтэй. Жэшээнь, Минсудпромой болон Минавиапромой КБ-нүүдтэ ашаа ба пассажирнуудые зөөхэ экраналедуудые байгуулха гэхэ мэтын асуудалнуудта хабаатай. Транспортна шэнэ эд хэрэгсэлнүүдээр ехэ һонирхожо, тодорхойлбол, Зүүн-Урда Азиин оронуудта, эхилээ юм.

Элдэб янзын бэрхэшээлнүүдэй тудалдабашье, конверсиин ябуулганууд бидэнэй һанагшаһаа бүри түргэн эршэтэйгээр хүгжэжэ байнхай. Тиигэжэ манай промышленностиин хүгжэлтын бүхы түүхэ, экономическа үндэһэн шухала реформо болон конверси хадаа манай арадай баян дэлгэр ажаһуудалтай болохын тула тааруу эрхэ байдал байгуулна гээшэ. Гол зорилго юун болоноб гэхэдэ, эдэ арга боломжонуудые хэрэг дээрэнь бэелүүлхэ, ойрын сагта манай орониие экономическа кризисһээ гаргаха ябадал болоно бшуу. Тиимэһээ ажал хэрэгнай бидэнһээл дулдыдаха болоно.

Гүрэнэй А. С. Пушкинай нэрэмжэтэ уран зурагай искусствын музейн директор **И. А. Антонова** соёлой шухала асуудалнууд тухай тогтоһон байна. Эгээл аймшагтай юумэн гэхэдэ, манай общественные дайраһан оюун бодолой муудалга болоно гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглэбэ. Абари зангай эхин һургаал дарагданхай, оюун бодолой хүсэ шадал һуларанхай, һэшхэл бодолой хилэ хизаарлагдадаг байна.

Общество дотор дэлгэрһэн хатуу шэрүүн зүришэлдөөн хадаа тэрэниие һандарал хсоролдо хүргэһэн гүн гүнзэгы шалтагаануудые ойлгохо арга заримдаа олгоногүй, харин ушар иимэһээ энээнһээ гараха үнэн зүб харгы бэдэрхэ арга үгэнэгүй. Манай ажабайдалай али болохо хангалтагүй үзэгдэлнүүдые, тэрэ тоодо соёлойшье талаар, Октябриин революциин эхинһээ буруу байһан ушараар тайлбарилхаяа хүсэдэг, тэрээнһээ боложо, Октябриин һайндэрһөө арсаха дурадхал оруулдаг харюусалгагүй шаг шууян бүри шангаар соносодог болоо. Революциин ажал ябуулагшадай хүшөөнүүдые доромжолон һандаргаха, ре-

(Эхин. Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

СССР-эй ОБОРОНЫН МИНИСТРЭЙ ПРИКАЗ

…оной НОЯБРИИН 7. *№ 415* МОСКВА ХОТО.

…нууд, Армиин ба Флодой сэрэгшэд, дайнай, ажалай ба Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй ветеранууд, Советүүдэй оро…шад!

…экономикые дэлгүүртэ шэлжүүлэн оруулгын, со…республиканудай Союзые хубилгалгын, политическэ шэ…бодомжонуудые тогтоолгын харюусалгатай, орёо хү…совет арад, тэрэнэй сэрэгшэд Агууехэ Октябриин …революциин 73 жэлэй ойе тэмдэглэжэ байна. …байдалые дабалгада, хубилган шэнэдхэлгын бо…зорилгонуудые шиидхэлгэдэ, гурим журам бэхижүүл…17 оной октябрьда шэлэгдэһэн социалис замые хам…общественна патриотическа хүсэнүүд, манай Эсэгэ …түби заяанай түлөө һанаата болодог бүхы хүнүүд хү…оролдолгонуудаа элсүүлжэ байнхай.

…дээрэ боложо байһан мүнөөнэй байдалай үндэһэн …нууд хубилган шэнэдхэлгэтэй, Советскэ Союзые …тэй нягта холбоотой гээшэ. Гүрэнүүдэй хоорондо…саануудта политическэ шэнэ бодомжын гол ёһонууд …дана. «Хүйтэн дайнда» эсэс табигдаа. Политическэ …н үргэдэнэ. Буу зэбсэг хуряаха талаар хөөрэлдөө…бхижэнэ. Советскэ Союзай үүсхэлээр улүүсэ ехээр …ябадалһаа арсажа, орониие хамгаалгада хэрэгтэй зэбсэгтэй байха талаар түүхэтэ хэрэг эхилээ. Манай хамгаалгын сэрэгэй шэнэ доктрина удаа дараалан бэелүүлэгдэнэ, сэрэгэй гүнзэгы реформо үнгэргэгдэнэ. Сэрэгүүд болон буу зэбсэгүүдые ехээр хороолгын, соцкально-һуудал байдалай асуудалнуудай шангаар табигдадаг болоһон, Конституцяа хараалагдаһан сэрэгэй уялгые дүүргэлгэдэ ороной зарим регионуудта зүришэхэ һэдэлгэнүүдэй гаргагдажа байһан срёо хүшэр эрхэ байдалда оборонно байгуулалта, Зэбсэгтэ Хүсэнүүд шэнэдхэгдэнэ гээшэ. Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй сэрэгшэд ара…дай урдахи харюусалгаяа мэдэрэн, бэрхэшээлнүүдые зоригтойгоор дабана, ороной оборонно хаба шадалые, манай Эсэгэ орониие — Совет Социалис Республиканудай Союзые найдамтайгаар хамгаалха хэмжээндэ Арми болон Флодой дайшалхы бүрин бэлэн байлгые дэмжэхэ талаар зорилгонуудые үсэд нэтэрүүгээр шиидхэнэ.

Агууехэ Октябриин Социалис революциин 73 жэлэй ойгоор Таанадые амаршалнаб!

Сэрэгэй уялгые амжалтатайгаар бэелүүлхые, социалис Эсэгэ оронойнгоо зэбсэгтэ хамгаалагшын нэрэ хүндые үндэрөөр абажа ябахые, революционно баатар габьята ба дайшалхы заншалнуудые нангинаар гамнан арьбадхахыень Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй сэрэгшэдтэ хүсэхэ байнаб.

Эхэ оронойнгоо аша туһада ехэ хэрэгүүдые бүтээхыень, социальна дэбжэлтын ба амгалан тайбан байдалай замаар, Октябриин замаар урагшаа дабшалтада амжалтануудые туйлахыень дайнай ба ажалай, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй ветерануудта, совет залуушуулда, Советүүдэй ороной бүхы ажалшадта хүсэнэб.

Агууехэ Октябриин Социалис революциин 73 жэлэй ойн хүндэлэлдэ иигэжэ ЗАХИРНАБ:

Мүнөөдэр 1990 оной ноябриин 7-до, нютагай сагаар 21 часта манай Эхэ ороной ниислэл баатар-хото Москвада, Союзна республикануудай ниислэлнүүдтэ, баатар-хотонууд Ленинградта, Волгоградта, Одессэдэ, Севастопольдо, Новороссийскдо, Керчьдэ, Тулада, Смоленскдэ, Мурманскда, баатар-хэрэм Брестдэ, мүн Калининград, Львов, Ростов-на-Дону, Куйбышев, Новосибирск, Шэтэ, Хабаровск, Владивосток ба Североморск хотонуудта артиллериин 30 дахин буудалгаар һайндэрэй салют үгэхэ.

Агууехэ Октябриин Социалис революциин 73 жэлэй ой мандаха болтогой!

Баатар габьята совет арадта ба тэрэнэй шэн зоригто Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ алдар соло!

СССР-эй оборонын министр Советскэ Союзай Маршал **Д. ЯЗОВ.**

„Буряад үнэн“-91

РЕСПУБЛИКЫН БУХЫ БУРЯАД ҺУРГУУЛИИН ҮХИБҮҮДТЭ, ТЭДЭНЭЙ ТҮРЭЛХИДТЭ ЯРУУНЫН АЙМАГАЙ НАРҺАТЫН I-дэхи ДУНДА ҺУРГУУЛИИН 11-дэхи «А», 9-дэхи «А» КЛАССУУДАЙ ҺУРАГШАДАЙ

ХАНДАЛГА

Манай үбгэ эсэгэнэр эртэ урда сагһаа хойшо түүхэ, домогуудаар, хурса хурдан удхатай аман зохёолоор яаха аргагүй баян байһан юм гэжэ бидэнэр, мүнөө үеын ургажа ябаа залуу үетэн, гол түлэб түрэлхи хэлэнэйнгээ хэшээлнүүдтэ шагнадаг, уншадаг гээшэбди.

Гэбэшье далайдал баян түүхэ, домогтой аад, тэрэнээ хэр зэргэ ашаглажа уншана, шудална гээшэбибди гэһэн асуудалай гарабал, жэшээнь, манай Яруунын аймаг соо хэн, юун гэжэ харюусаха байна хаб? Зүбтэй мүрөөр гэхэ гү, али ханамаар харюусажа шадамаар зон үсөөн лэ байха ёһотой...

Тэдэ бүгэдые саашань арьбажуулха, бидэ үхибүүдээ һонирхуулха эхэ, эсэгэнэрнай яашообта даа? Түрэлхи хэлэнэйнгээ хуби заягаар өөһэдөөшье һонирхоногүйт, бидэнээшье һонирхуулхаяа бодомжолногүйт! Ехэшүүл! Бидэ үхибүүдэйнгээ һайхан һанаатай, һонор сэсэн ухаатай ябахын тулада түрэлхи хэлээ һайнаар шудалжа, арадайнгаа гүн сэдьхэлэй оёорһоо аршаан булагтал мүндэлэн гараһан аман зохёолой удха шанар ойлгожо, арадайнгаа ёһо заншал, соёл гэгээрэл ойлгохо гэһэн хүсэлыемнай дэмжэхэгүйтнай гомдолтойл байна.

Эдэ бүгэдые хүндэлжэ, һонирхожо байхын тула үндэһэн хэлэн дээрэмнай хэблэгдэжэ байдаг республикынгаа «Буряад үнэн» газетые захижа уншагшад олошоржо, буряад яһанай үхибүүд бүхэн уншажа байхаяа хүсэел, үетэн нүхэднай! Энээндэмнай туһа түлхисэ болгон, эхэ, эсэгэнэрнай, анхаралаа хандуулжа эхэ хэлэн дээрээ гарадаг газетээ энэ үлэһэн саг соо мандаа захихаяа бү мартыт, шамдыт!

Үндэһэн буряад хэлэтэй яруунынхид, угайдхадаа яашообта гэхээр асуудал гарана. Манай Яруунада аяар арба гаран мянган буряадууд ажаһуугаад, ядахын сагта нэгэ мянган хэһэгтэ хүргэжэ «Буряад үнэн» газетээ захижа уншаха, һонирхохо аргагүй болоһон зон гээшэ гү? Буряад аймаг тоотой аад, түрэл хэлээ муугаар мэдэхэ, тоохоёо болиһон, саашанхи хуби заяагаа, үндэһэн арадайнгаа, үбгэ эсэгэнэрэйнгээ нангин заншалые, үлгымнай дууе уһа руу шиихэжэ, буртаг шоройдо худхажа хаяха сагтаа тулаһан, мохсодоһон һанал бодолдотнай гомдонобди...

Буряад классуудта һуража байгаад, жэнхэни буряад хэлэеэ мэдэхэгүй, хөөрэлдэжэ шадахагүй, урданай болоод мүнөөнэй буряад дуунуудые мууса мэдэхэ, оньһон үгэ, таабариишье удха шанар ойлгохогүй болоод ябахадаа, хэд гээшэбибди гэжэ таанадһаа, үетэн нүхэдһөө, асуумаар болоо!

Сэхыень хэлэхэдэ, буряад хэлэ, ёһо заншалаа муугаар мэдэхэ аймагай болсод хүдөө нютагуудай хүтэлбэрилэгшэд олон байха. Тиимэһээ үндэһэн хэлэнэй хүгжэлтэдэ ямар оролдолго гаргахаб даа тиимэрхүү хүтэлбэрилэгшэд, дарганар? Манай һанахада ээлтэйл ааб даа!

Аймагаймнай хүтэлбэрилэгшэд бултадаа шахуу буряадууд гэжэ мэдэхэбди. Теэд тэдэнэй олонхинь буряад хэблэл гартаашье барихань хомор. Иимэ ноёдто этигэхэньшье бэрхэтэй. Гадна һургуулинуудта буряад яһанай багшанар олон. Тиигэбэшье баһал буряад хэлэн дээрээ гарадаг «Буряад үнэн» газетээ захижа уншахагүй һаа, хайшан гээд угайнгаа түүхэ, үндэһэн ёһо заншалаа маанадта ойлгуулхаа, дамжуулхаа һананаб? Бидэ тиимэ багшанарта мүн лэ этигэнэгүйбди!

Хэды олон шүлэгшэд, уран зохёолшод, дуушад, зүжэгшэд манай дундаһаа гарамаар бэ? Жэшээлбэл, манай наһанда ябахадаа үндэһэн хэлэн дээрэ буряад номуудые олоор уншажа, ёһо заншалаараа һонирхожо, шүлэгүүдые сээжэлдэжэ, дуунуудые дуулалдажа ябаһан, түрэлхи хэлэндээ дуратай байһандаа гансахан Яруунаһаа мэдээжэ уран зохёолшод, шүлэгшэд Ш. Н. Нимбуев, Н. Ш. Нимбуев, Ц. Н. Номтоев, С. С. Цырендоржиев, Б. Ц. Цырендылыков, Б. Н. Жанчипов, М. Ц. Цыренов, Ц. Ц. Дондогой, Ш-Н. Р. Цыденжапов урган гараал. Эдэнэймнай олонхинь СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүд болонхой, мүн мэдээжэ олон журналистнууд урган гаранхай. Тиихэдэ бүхы орон соогуураа, хилын саагуур Итали, Франци, Япон, США-гаар жэнхэни буряад дуунуудаа хангюурдажа ябадаг Галина Шойдагбаева бүгэдын омогорхол болонхой ха юм.

Тиихэдэ, бидэ үхибүүд бултадаа зунайнгаа амаралтада эхэ, эсэгэнэртээ туһалхынгаа хажуугаар, өөһэдөө элдэб ажалда хабааданабди. Элдин дулаан зунай сагта хониной нооһо абалгада, үбһэ хуряалгада, ажалай лагерьта гэхэшэлэн яһала шадаха зэргээрээ ажал хэнэбди. Бага, ехэшье һаань, мүнгэ олонобди. Тиимэһээ энэ мүнгэнһөө түрэл буряад газетээ захиха булта аргатай байча ха юмбибди.

Тиимэһээ бага ехэгүй оролдожо «Буряад үнэн» газетээ айл бүхэн захижа, газетын хуудаһануудта гарадаг ёһо заншалнуудайнгаа, үндэһэн түүхынгээ һонин заабаринуудые сахижа ябахаар саг срээл!

Хүндэтэ түрэлхид! Иимэ аягүй байдалһаа мултархын тула түрэлхи хэлээ, һайн һайхан ёһо заншалаа һэргээхын тула бултааран эбтэй хэлсэжэ, буряад хэлэнэйнгээ туг болохо «Буряад үнэн» газетэдээ олсроо захил хэжэ, үндэһэн баялигаа үргэн, баяжуулан, үргэн дэлисэтэйгээр еласайнь замда гаргаял!

Хүндэтэ манай үеын нүхэд!

Манай хандалгые дэмжэн абажа, гэр гэртээ, хүршэнэртөө, захил хээгүй нүхэдтөө ойлгуулжа үгэхэ аабза гэжэ найданабди. Мүн класс бүхэндөө захил хэжэ, бүгэдэ һонирхон уншажа, эхэ хэлээ шудалаял, баяжуулаял гэжэ уряалнабди.

Яруунын аймагай Нарһатын 1-дэхи дунда һургуулиин 11 «а», 9 «а» классуудай һурагшад:

Сэсэгма ГАРМАЕВА, Лариса БУДАЕВА, Цымжит ЛОДОЕВА, Оюуна ДОРЖИЕВА, Надя ЦЫРЕНОВА, Оюуна ЧОЙБСОНОВА, Бутидма ЦЫРЕМПИЛОВА, Дарима НИМАЕВА, Мидэгма БАЗАРОВА, Һасаран ГАТАБОН, Цырен ЖАМЬЯНОВ, Батор БАЗАРОВ, Жамьян ДОРЖИЕВ, Лайжит ЦЫБИКОВА, Женя ЦЫРЕНЖАПОВА, Будима ЧОЙБСОНОВА, Оюуна ЖИМБУЕВА, Гэлэгма ЦЫРЕНОВА, Таня ДУГАРОВА, Сэсэгма ЕШЕЕВА, Любовь АРИГУНОВА, Эржена СУЛЬТИМОВА, Сэсэгма ДЫМБРЫЛОВА.

Улаан-Удын Советүүдэй талмай дээрэһээ хэгдэһэн репортажтай газетын турбадахи нюурта танилсагты.

ОЛОН ОНДОО ҺАНАМЖАТАЙ БАЙБАШЬЕ, НЭГЭДЭХЭ, ҮГЭЕЭ ОЙЛГОЛСОХО

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

волюциин урда тээхи ороной байдалые, хаанта засагые гоёшоон магтажа, эрид шанга тэмсэлдэ хүрэжэ байгаа ой гутама национализм гэхэ мэтэ үзэгдэдэг болоо.

Манай орон дотор революциие агуу хүнүүд, эрхэ сүлөөгэй, үнэн зүб байдалай, адли тэгшэ арга боломжонуудай, һайн һайхан, үндэр ехэ нангин зорилгонуудые баримталдаг, хүн түрэлтэнэй зол жаргал тухай бододог ёһотойл геройнууд хэһэн байна бшуу. Тэдээнэй урда тээ хүн түрэлтэнэй хэдэн арбаад үеынхид өөрынгөө ухаан бодолоор, арадай хүдэлөөнүүдтэ, буһалгаануудта, революцинуудта хабаадалгаараа ажаһуудалые һайн тээшэнь хубилгаха гэжэ оролдодог байгаа. Революци хадаа соёл болбосоролые һандарaалгада эхи табяа гэһэн баталалгые үгэ хэлэгшэ эрид шууд буруушааба. Революциин һүүлээрхи түрүүшын жэлнүүдтэ Совет правительство соёл болбосоролой баялигуудые сахилгада шэглүүлэгдэһэн 20 гаран декредүүд болон захиралтануудые гаргаа һэн гэжэ тэрэ һануулаа. Тэдэнэй дунда—библиотекэнүүд болон ном хадагалха байрануудые хамгаалха тухай уран һайханай ба түүхын ехэ удхатай зүйлнүүдые хилын саана гаргаха ба худалдаха ябадалые хорихо тухай. Ленинэй заабаряар Кремль дотор һэльбэн шэнэлэлгын хүдэлмэри хэгдэһэн байна ха юм.

Революциин зохёон байгуулхы хүсэл бодол хадаа бүхы һалбаринуудай талаар ялас гэмэ түйлалтануудаар XX зуун жэлэй дэлхэйн искусствые баяжуулаа гээшэ Маяковскиин болон Пастернагай, Мейерхольдын болон Таировай, Горькиин болон Булгаковай, Эйзонштейнэй болон Довженкын, Шостаковичой болон Прокофьевой, Татлинай болон Мельниковэй нэрэнүүдые дурдахада, ойлгосотой гэжэ һананаб. Теэд хэрэг буруутажа, манай революциин урагшаа дабшалгые нэгэндэ шүтэхэ засаг тогтоолго, үхэл хюдал таһалдуулаа бэлэй. Соёлой политика бүдүүлигээр буруу һүргэгдэһэн байна. Гушаад онуудта Эрмитажай һан баялигууд худалдагдаһан, Сухарева Башни, Абарагша Христосой һүмэ, Казанска Собор үгы хэгдэһэн байна бшуу. Сталинизмын жэлнүүдтэ уран зохёолшод, композиторнууд тухай эшхэбтэр муухай тогтоолнууд гаргагдаһан, каморна театр хаагдаһан, дэлхэйн уран зурагай эгээл һайн музейнүүдэй нэгэн болохо Москвадахи Шэнэ Баруунай искусствын музей хаагдаһан байха юм.

Тиибэ ябабашье һайн һайхан, үнэн зүб байлгын нангин бодол хэзээдэшье унтарашагүй юм гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Эгээл хүшэр хүндэ жэлнүүдтэ муу муухай юумэндэ эсэргүүсэхэ ябадал байһан гээшэ. Хубилган шэнэдхэлгэ гол түлэб үнэн зүб байдалда, үлөөгдэһэн соёл болбосоролдо һайдадаг, түшэглэдэг байгаа. Соёлой эрхим түлөөлэгшэд хододоо гэрэл туяа бадаруулдаг, ажабайдалай гуламта, гэрэлтэ һайхан найдал сахин хамгаалхадань арадтаа туһалдаг байгаа гээшэ. Мүнөө бидэ манай общестые һэргээхэ арга замуудые тон абьяастайгаар бэдэрнэбди. Урданайхидаал адли, энэ замдамнай манай эрэлхэг зоригые соёл дэмжэдэг байна ха юм. Тэрээндэ туһалхадаа, бидэ политикада, экономикодо, манай бүхы ажабайдалда туһална ха юмбибди. Соёл болбосорол хадаа эмхи зургаан бэшэ, харин общестын ба бүхыдөө хүн түрэлтэнэй хүгжэлтын гол зорилго болоно, бидэниие үнэн зүб тэшэ эрьюулхэ түшэг болоно гэжэ эсэсэй эсэстэ ойлгохо хэрэгтэй ха юм.

Мүнөө хэн нэгэн өөрынгөө дүлии балай байдалһаа, эрид шэрүүн сэдьхэл бодолһоо Агуу Октябриин һайндэрые мүүдхаахые хүсэнэ, тиигэбэшье түүхэ өөрынгөө үгэ хэлэхэ байха.

Хотонууд болон хүнүүд өөрын хуби заяатай байдаг гэжэ Лэнсоведэй депутат, Ленинградай далайн худалдаа наймаанай портын электромонтёр Е. С. Красницкий һануулба. 1917 оной октябрь соо Питер түрүүлһэн байгаа. Нева мүрэнэй энэ эрьеһээ «Россин эрхэтэдтэ!» гэһэн уряа зэдэлһэн байха юм. Эб найрамдал тухай болон Газар тухай совет засагай нэн түрүүшын декредүүд эндэл мүндэлөө һэн. Тиихэдэ унагаагдаад байһан хаанта засагай энэ хэрэмһээ эхилжэ, асари ехэ империин газар дэрэ эрхэ сүлөөгэй, адли тэгшэ байлгын болон хани барисаанай агууехэ коммунис ёһо гуримууд бодото дээрээ хэрэглэгдэжэ эхилээ. Тэрэл зуура юумэндэ тэсэбэритэйгээр хандахагүй, хүсэ хэрэглэлгын болон заншалта болоһон баялигуудые тоохогүй ябадалай ехэ долгин Нева мүрэнэй эрьеһээ эбхэрэн гараа бэлэй. Манай хуби заяанда тудаһан эдэ бүхы бэрхэшээлнүүд ондоо ямар нэгэ орондо хэдэн зуун жэлдэ хүрөөд үлэхэ һэн. Харин нэгэ үеын зоной ажабайдал соо эдэ бэрхэшээлнүүд ушараа.

Мүнөө үедэ манай орон харгын бэлшэр дээрэ ерээд байна. Тиихэдэнь Нева мүрэнэй эрьедэ ажаһуугшад түүхэтэ замаар дахинаа дабшахаар бэлэн. Ухаатай үнэн сэхэ болон мүнөө дээрээ тон ехэ шадабаритай бэшэ гартаа засаг абаһан, демократическа ёһоор һунгагдаһан Ленсовет баһал эндэ түрүүлнэ. Бодото дээрээ һайн шэглэлтэй, амжалтатай баймаар демократизациин үйлэ хэрэгүүд тэрэл зуура аюулгайшье хойшолонгуудтай байжа болохо. Урдань байһан юумые бүхы дээрэнь буруушаажа, үзэн ядажа, засаг гээшые уг залгамжалха гэһэн ёһо гуримые хэрэглэлгэ демократиие охлократи болгожо магад. Политическэ, мүн олон ушарта юрэл бүгэдэ хүн түрэлтэнэй соёлой дутаһанһаа боложо, хүсэ хэрэглэн ажал ябуулха хүсэл түрэнэ, гансата элирээд байһан юрын шиидхэбэринүүдые абаха һанал асарна. Хэдэн зуун жэлнүүдэй турша соо дэлхэйн соёлой түбүүдэй нэгэн байһан хотодо иимэ юумэн болоно байна гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Энээнһээ гараха ямар зам бииб? Худхаляатай, үймөөтэй байдалда оролгоһоо абарха эди шэдитэ арга алим бэ? Бодото дээрээ иимэ арга бии юм гү?

Иимэ арга бии. Тэрэ хадаа хүн бүхэнэй зосоо байна. Энэ хадаа арад зоной олон зуун жэлэй соёл болон бүхы хүн түрэлтэнэй сэсэн мэргэн бодол болоно гээшэ. Манай урда гараһан тон шухала асуудалнуудта харюунууд бүгэдэ хүн түрэлтэнэй баялигууд соо байна гээшэ. Тойрожо харагты. Индустриализацинуудые, коллективизацинуудые, ехэ болон бага дайнуудые, волюнтаризмын болон зогсолтын үе сагай нэгэ хүндэ бүхы шүтэлгэнүүдые өөр дээрэ даажа абаһан хүнүүд ажабайдалайнгаа эсэстэ эдэ бүгэдэнь алдуу байгаа гэхэһээ ондоо юу абаа гээшэб? Агуу ехэ юумэн үйдхар гашуудалта үйлэ хэрэгүүдһээ мэдэгдэнэ. Манай түүхэ иимэ шэнжэтэй болоо ха юм.

Ленинградта Пётрой нэрэ бусааха түсэбүүдтэй зон тухай үгэ хэлэгшэ мүн лэ хэлэһэн байна. Манай ороной түүхэдэ ушараһан хүндэ хүшэр үе сагта үнгэрэһэн сагай агууехэ хэрэгнүүдтэ хандаха гээшэ ойлгосотой aаб даа. Карта дээрэһээ Ленинэй нэрэ хаман хаяха гэһэн зарим хүсэнүүдэй эрмэлзэл мүн лэ ойлгосотой. Тэрэл зуура энэ асуудалда бидэнэрэй хубиин хандаса бии ха юм. Минии хүгшэн баабаймни Ленинградай фронт дээрэ алуулаа һэн. Минии эсэгэ оройдоо 17-той ябахадаа, һайн дураараа тэрэл Ленинградай фронтдо мордоо. Хүгшэн эжымнишье Ленинградай блокадын бүхы 900 үдэр соо заводто хүдэлөө. Хотынгоо нэрые ондоо болгохо гэһэн дурадхалай түлөө Лэнсоведтэ минии гараа үргэхэ гээшэ эдэнэрэйнгээ хүшөө руу нёлбохо гэһэн удхатай.

Социалис Эсэгэ оромнай аюулда ороод байна гэхэдэ, мүнөө үедэ алдуутайшье байжа болохо. Тиигэбэ ябабашье, манай гүрэн түрын байгууламжын һандархаяа байһан бодото аюулай ушараһан сагта ажаһуунабди. Манай ороной 1000 жэлэй түүхэдэ иимэ юумэн нэгэтэ бэшэ ушараһан лэ байха. Бүхы һайн һайхан хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ, бүгэдэ хүн түрэлтэнэй баялигуудта үндэһэлжэ, социалис зам шэлэхэ гээшэ ороноо абарха найдалнай болоно. Эликсэг, хулинсагуудайнгаа сэсэн мэргэн бодолой сэгнэшэгүй һайхан баялигые зүбөөр хэрэглэжэ шадаа һаамнай, манай хүсэн болон ухаан бодол дээрэ тон ехэ нэмэри болохол. Иигэжэ шадаагүй һаамнай, хэншье бидэниие хайрлахагүй. Мүнөө һэрюулэгдээд байһан хубилган шэнэдхэлгын байгуулхы хүсэндэ, бүгэдэ хүн түрэлтэнэй баялигуудай, тэрэ тоодо ородог 73 жэлэй саана соносхогдоһон эб найрамдал—арадуудта, газар—таряашадта, фабриканууд—хүдэлмэришэдтэ, бүхы засаг—Соведүүдтэ гэһэн баялигуудай һүүлэй һүүлдэ мандаха байһанда Ленинградта этигэнэбди гээд хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйб гэжэ һананаб.

Агуу ехэ Октябриин революци тухай мүнөө ехэ олон арсалдаанууд болоно гэжэ И. М. Сеченовэй нэрэмжэтэ Москвагай медицинын академиин студент Б. Ю. Калашников хэлэбэ. Бүхы үе сагуудта бодото баримтанууд эгээл һайн гэршэнүүд болодог байгаа. Тиимэһээ бидэнэр алдуу гаргаагүйбди гэжэ бүхы дэлхэйдэ, нэн түрүүн өөһэдтөө тодорхойлон харуулаял. Манай совет элүүрые хамгаалга тухай үнэхөөрөө омогорхон хэлэдэг болохын тулада юу хэжэ шадаха байһанаа бултанда харуулаял. Һүүлэй үедэ медицинэдэ ехэ анхаралай хандуулагдадаг болоһондо баясанаб. Арад зоной элүүр энхэ байлга гүрэн түрын гол баялиг гэжэ булта ойлгообди. Тэрэл зуура энэ талаар үри эрид һайн хубилалта түйлахын тулада бүхы юумэ хээбди гээд өөһэдһөө асууя.

Сүлөөтэй сагтаа Ехэ Пироговско үйлсөөр ябажа, студентнүүдэй хамтын байра, академиин байшангуудые харахыень эндэ сугларагшадта студент дурадхаба. Эдэ байшангуудые заһабарилхын тулада мүнгэн хэрэгтэй болохо aаб даа гээд тэрэ тэмдэглээ. Гэбэшье мэргэжэлтэдые бэлдэлгын байгууламжада хубилалта түйлахада, нэгэшье солхооб, нэгэшье доллар хэрэггүй. Мүнөө дээрээ эндэ хүнэй хүзүүн дээрэ һууха, бүхы юумэ адлидхаха ябадал һууриженхай. Медицинын ВУЗ-та ороо хадаа ягаашье һаа һуража гарахаш, студентнүүдэй дунда зэргын мэдэсэдэ, дунда зэргын врачые бэлдэлгэдэ программань шэглүүлэгдэнхэй гэлсэдэг. Һүүлэй үедэ энэ талаар хубилалтанууд яһала боложо байна. Эдэ бүгэдэн тухай һайндэртэ хэлэһэнэй хэрэггүйшье байжа болоо. Зүгөөр ажалай понедельнигэй ерэхэдэ, хүндэтэ депутадууд эдэ үгэнүүд тухаймни һанажа, медицинэдэ туһалха байха.

Орон соо тогтоһон политическэ байдал тухай хэлэхэдээ, үгэ хэлэгшэ иигэжэ мэдүүлбэ: «Бэе бэедээ хэлэжэ байһан гэмнэлгэнүүдээ мартажа, булта нэгэдэжэ, мүнөө дээрээ түйлагдамаар байһан жаргалта ерээдүй руугаа дабшаха ёһотойбди. Гажарангүй, мэгдэнгүй ажал ябуулха хэрэгтэй. Мүнөө КПСС-тэ доботолгонууд үсөөн бэшээр хэгдэнэ. Тиигэбэ ябабашье энэ парти зоной үргэн ехэ хубинуудые нэгэдүүлнэ, тиимэһээ тэрээнгүйгөөр зориһондоо хүрэжэ шадахагүйбди. Тиигэжэ жэл саана коммунист болооб».

Манай һайндэр тухай элдэб ондоо һанамжанууд хэлэгдэнэ гэжэ СССР-эй Верховно Советэй гэшүүн, Московско областиин Павловский Посад хотын пулаад үйлэдбэрилдэг нэгэдэлэй слесарь-заһабарилагша Л. Е. Близнов мэдүүлһэн байна. Мүнөө сагнай ондоо, тиимэһээ гоё гоё үгэнүүдые хэлэһэнэй үлүү. Юуб гэхэдэ, ехэ шашаанһаа зон эсэнхэй. Октябриин 73 жэлэй ойе хүндэшье, шахардуушье сагта угтажа байнабди. Мүнөө тогтоод байһан түүхэтэ оршон байдалда шашаг уряанууд болон найдуулганууд хэрэгтэй бэшэ, харин тодорхой байлга, манай союзна республиканууддай нэгэдэлгэ, РСФСР-һээ эхилээд, совет правительстватай хүсэеэ нэгэдүүлхэ хэрэгтэй.

Коммунизмда болон социализмда эсэргүү пропаганда айхабтар хүндэ хойшолонгуудтай байжа болохо. Юуб гэхэдэ, тэрэнэй үндэһэн дээрэ нацинууд хоорондын зүришэлдөөнүүд олошорсо ха юм. «Бүхы оронуудай пролетаринар нэгэдэгты!» гэһэн уряа бага наһанһаамнай хойшо бидэнэртэ танил. Харин мүнөө үедэ хүнүүд амяараа боложо байна.

Дэлгүүрэй харилсаанууднаа ондоо арга үгы гэжэ мүнөөдэр олонхи зомнай ойлгоо. Энэ эхэмэй шухала хэрэгтэй байһаниие ойлгохо ябадал арад зон соомнай батажана. Иимэ шэлжэн оролгын үе сагта социальна талаһаань зониие хамгаалгын оньһон илангаяа һайнаар хэрэглэгдэхэ зэргэтэй. Дэлгүүрэй харилсаанууд манай эндэ ехэ үбшэнгүйгөөр нэбтэрхэ, бүри һаяын сагта алаабхиин тагууд дээрэ эд бараа элбэгжүүлхэ гэжэ хэлэхэ болоо һаа, найдуулганууднаа эсэшэһэн зоноо үшөө нэгэ дахин хооһон үгэнүүдые хэлэхэ гэһэн удхатай гээшэ.

Орон соомнай мүнөө үедэ элдэб нэгэдэлнүүд, партинууд, бүлэглэлнүүд, хүдэлөөнүүд бии болгогдоод байна гэжэ үгэ хэлэгшэ саашадаа тэмдэглээ. Олон ушарта таарамжатайшье бодолнууд зэдэлнэ. Тэдээниие буруушаанагүйб. Зүгөөр ороноо нэгэдүүлхэ гэһэн ори ганса зорилготойгоор эдэ бүхы хүсэнүүдые нэгэн бүхэли болгон нэгэдүүлээ һаа, ямар һайн байха байгаа гээшэб? Бодото дээрээ эдэ бүхы нэгэдэлнүүд бидэнэрые гансал амяарлана. Социальна муу үйлэ хэрэгүүдые үүдхэлгын, гэмтэ ябадалнуудай олошоролгын үндэһэн болоно.

Революционно хубилалтанууддай боложо байһан мүнөө сагта оронойнгоо политическэ хүтэлбэрилэгшэдтэ этигэхэ тухай асуудал айхабтар шухала болонхой гэжэ Л. Е. Близнов үгынгөө түгэсхэлдэ тэмдэглээ. Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, М. С. Горбачевой болон Б. Н. Ельцинэй хоорондохи хэрэг бүтээхы нэгэдэл горитой удха шанартай гэжэ хэлэбэ. «Саашадаашье зүришэлдэжэ байхадань, али алинайньшье нэрэ хүндэ унана гэжэ хоюулан ойлгохоор болоо»,—гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолоо.

Октябриин 73 жэлэй ойгоор бүгэдэниие амаршалха зуураа хубилган шэнэдхэлгые бэелүүлжэ, ороной арадай ажахые тэнсүүритэй болгохо хэрэгтэ совет хүнүүд хүсэ шадалаа улам ехээр зорюулаг лэ гэжэ хүсөө.

Баярай суглаанай түгэсхэлдэ һайндэрэй концерт үгтэһэн байха юм.

ТАСС-ай корреспондентнүүд Л. ШВЕДОВА, И. НОВИКОВ, В. ОРЛОВ гэгшэд Кремль сооһоо репортаж хэбэ.

НЭРЭ ХҮНДЭЕЭ ХАМГААЛХА

Байгша ондо үнгэргэгдэжэ байһан районно партийна конференцинүүд үнгэрһэн жэлнүүдэйхидэ орходоо тад ондоо байгуулгатай байхаар гээшэ aаб даа. Юуб гэхэдэ, мүнөө үедэ боложо байһан хубилалта, парти доторой байдал эндэ онсо һуури эзэлхэ байгаа бшуу. Партиин Мухар-Шэбэрэй районно XXIX партийна конференциин хүдэлмэридэ хабаадалсахадаа, энэ талаар үшөөл хубилалта болоодүй гээшэ гү гэжэ һанагдаа һэн. Энээн тушаа олохон делегадууд үгэ хэлэхэдээ онсолон тэмдэглэбэ. Анхандаа Коммунис партимнай маниие ударидажа, хүтэлбэрилжэ ябаһан аад, һүүлэй жэлнүүдтэ юундэ «подполи» руу орохо болошоо юм гэжэ «Искра» колхозой партийна организациин түлөөлэгшэ Ф. Я. Варфоломеев, Никольскын дунда һургуулиин партийна организациин түлөөлэгшэ Т. Д. Варфоломеев гэгшэд зүрхөө үбдэнгеэр хэлээ. Партиин райком өөрынгөө үүргые эрид доошолуулаа. СССР-эй Конституциин 6-дахи статьягай болюулагдахадань, Коммунис партимнай совет общестые ударидаха, хүтэлбэрилхэ, урдаа хараха хүсэн байһан аад, юундэ иимэ байдалда орохо болооб? Эндэ райкомуудай секретарьнар зэмэтэй бэшэ аал? Урдандаа партиин райкомой нэгэдэхи секретаряар хүдэлдэг байхадаа, нүхэр Карпов юрын коммунистнуудай хэлэһэн шүүмжэлэлдэ ехэл дурагүйдэдэг байһан гээшэ. Мүнөөдэрэй райкомой секретарьнууд өөһэдынгөө үүргые ажал дээрээ үшөө харуулжа шадаагүй гэжэ Мухар-Шэбэрэй районой хангалтын баазын партийна организациһаа делегат Ф. Г. Родионов мэдүүлбэ.

Хубилган шэнэдхэлгын үе сагта партиин райкомой үзэл сурталай таһаг ажалаа одоол эдэбхижүүлхэ ёһотой аад, тэрэнээ бүри һуларуулһан байна гэжэ «Коммунизм» колхозой партийна эхин организациин түлөөлэгшэ Г. Г. Бельский үгөө эхилбэ. Һүүлэй жэлнүүдтэ хүдөөгэй ажалшад лекторнүүдые, политинформаторнуудые харахаяа болишонхой. Районой түб һуурин дээрэ ажахымнай хэды оршодогшье һаа, колхознигууд энэ талаар ехэл ядалсана. Партийна организациин зэргэ тоосоото үе соо ургаагүй, харин һүүлэй жэлнүүдтэ өөһэдынгөө дураар партиһаа гараһан хүнүүд олошороо. Партида орохоор залуушуулые хүмүүжүүлхэ, һургаха талаар хүдэлмэри һуладаа гэжэ Мухар-Шэбэрэй дунда һургуулиин байдал дээрэһээ мэдэжэ абахаар. Эндэ ахалагша пионервожатын хүдэлдэггүй дээрэһээнь пионерскэ организаци ямаршье ажал ябуулнагүй. Мүнөө һурагшад улаан галстук зүүхэеэ болинхой. Пионернүүд комсомолнуудай партиин туһалагшад ха юм гэжэ тэрэ түгэсхэлдөө мэдүүлээ.

Иимэ байдалые юугээршье сагааруулхын аргагүй. КПСС-эй Мухар-Шэбэрэй райкомой, партийна организациин ябуулжа байһан хүдэлмэридэ эдэ бии байгаа дутагдалнууд тухай партиин райкомой нэгэдэхи секретарь М. В. Рютинай элидхэл сооһоо ойлгохоор байгаа һэн. КПСС-эй райкомой гэшүүд энэ талаар ехэл дутагдалтай хүдэлөө гэжэ тэрэ мэдэрээ. Ээлжээтэ районно XXIX партийна конференцидэ бэлдэлгын үедэ райкомой бюрогой гэшүүдэй районойнгоо организаци, эмхи зургаануудаар болон колхоз, совхозуудаар ябахадань, юрын коммунистнар олон тоото дутуу дундануудые нэрлэһэн байгаа. Мүнөө болотор хүдөөгэй ажалшад дээрэһээ зохихо заабари үшөөл хүлеэһэн зандаа. Партийна эхин организацинууд өөһэдынгөө һэшхэлээр хүн зоной дунда бодото ажал ябуулжа шадаагүй байһаар.

Мүнөө үеын шахардуу эрхэ байдалай үедэ районой партийна организацида бүхыдөө партийна эхин 43 организаци, тэрэ тоодо 7 партком тоологдоно. Партийна эхин организацинуудта 25 цеховэ, партийна 9 бүлэг бии гэжэ элидхэлшэ соносхобо. Эндэ дүн хамта 1348 коммунист, тэрэ тоодо хүдөө ажахыда 640, промышленность, барилга, транспорт, хэлхээ холбоон болон ажалшадай ажаһуудалые хангаха эмхи зургаанда 263, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд ба алба хаагшадай дундаһаа 445 хүн партитай хуби заяагаа холбонхой. Энэ ехэ хүсые партиин райком тоосоото үе соогоо элсүүлхые, хүгжэлтын зогсонги үе сагай заншалта болошоһон байдалһаа сүлөөрхые оролдоһон, гол анхаралаа партийна эхин организацинуудта, коммунистнуудта хандуулһан, хүдэлмэридөө шэнэ дүй дүршэл нэбтэрүүлхые оролдоһон байна.

Партиин райкомой пленумүүд яһала саг соогоо үндэр дэбжэлтын оршон байдалда үнгэргэгдөө. Илангаяа КПСС-эй ЦК-гай апрелиин (1989 оной), тэрэл жэлэй мартын Пленумүүд дээрэ абтаһан шухала, һонирхолтой, анхарал татама тогтоолнуудые өөһэдынгөө пленумүүд дээрэ хаража үзөө.

Һүүлэй жэлнүүдтэ партиин зэргэһээ олон хүнүүд гараһан байна. Тэдэнэрэй дунда урдандаа эдэбхитэйшүүлэй зэргэдэ ябадаг, КПСС-эй райкомой, партийна комитедүүд болон бюронуудай гэшүүдээр, үйлэдбэриин түрүүшүүлэй зэргэдэ дабшадаг хүнүүд бии. Районой партийна организаци тоосоото үе соогоо тиимэ гэхээр ургаагүй, харин бүри үсөөрөө. Юуб гэхэдэ, энэ үнгэрһэн хугасаагай туршада 70 хүн өөһэдынгөө һайн дураар мэдүүлгэ бэшэжэ, партиин гэшүүнэй зэргэһээ гаража ошсо. Октябрь һара соо партиһаа гараха ушар бүри олошорсо. Илангаяа «Забайкалец» совхозһоо, Түгнын нүүрһэнэй уурхайһаа олон коммунистнар партиин гэшүүнһээ гараһан байха юм. Тиихэдэ 107 коммунист КПСС-эй Уставай эрилтэнүүдые хазагайруулһандаа партиһаа гаргагдаа. Энэ ушарые үгэ хэлэһэн делегадууд партида мүнөө тохёолдоод байһан байдалые үшөө дахин гэршэлхые оролдобо. Гэхэтэй хамта үнэн сэхэ коммунистнар хүдэлжэ ябаһан ажалдаа жэшээ харуулдаг, коммунистын нэрэ хүндые дээрэ үргэн ябадаг нүхэд яһала олон гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ. Эдэнэрэй дундаһаа А. П. Калашников, бюрогой гэшүүн Н. Г. Цырендашиев, «Эрдэм» совхозһоо Н. Б. Аюшеева, Суулгын совхозһоо Ц-Д. Ц. Дондукова, «Искра» колхозһоо Н. М. Белоусов болон бусад хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, юрын хүдэлмэришэд, колхознигууд болоно. Эдэнэрнай Коммунис партидаа үнэн сэхээр дурлаһан, үзэл суртал һургаалнуудыень хэрэг дээрэ бэелүүлхые оролдодог хүнүүд мүн.

Райком нёдондо жэлдэ шэнэ онол арга гэхэ гү, али кадрова асуудалаар олохон коллективүүдтэ тусхай асуулта үнгэргэһэн байна. Иимэ асуултанууд районой арадай эрдэм һуралсалай болон дотоодын хэрэгүүдэй таһагуудай, Суулгын совхозой, «Ленинэй зам» газетын редакциин, оньһожоруулагдамал лесхозой партийна организацинуудта үнгэргэгдэхэдөө, партиин райкомой аппарадай хүдэлмэрилэгшэдэй ябуулдаг ажал хэрэгынь шэнжэлэгдээ. Эндэ тэдэнэрэй дүй дүршэл багатай байһыень, партида бии байһан дутуу дундануудыень тодорхойгоор хэлэжэ үгөө. Эдэ дутагдалнуудые шэнээр һунгагдаһан партиин райкомой аппарат усадхаха талаар хүдэлхэ болоно.

Партиин райкомой үзэл сурталай таһаг, энэ асуудалай талаар секретарь Л. А. Юдина хүдэлмэреэ хараа байса һуларуулаа. Хүн зоной дунда үнэн сэхыень хэлэхээр саг хүрэжэ ерээ. Хубилган шэнэдхэлгын үе сагта үзэл сурталайнгаа хүдэлмэри саашадань эдэбхижүүлхэ хэрэгтэй болоно. Энэ талаар ажалша коллективүүдтэ, предприятинуудта, организацинуудта, колхоз, совхозуудта ниитэ полит-үдэрнүүдые, райкомой үдэрнүүдые үнгэргэхэ шухала гэжэ М. С. Рютина тэмдэглэһэн байна.

Юрэдөөл, Коммунис партиин үүргэнь ехэл доошолоо. Иимэ байдалые ганса Мухар-Шэбэрэй районой партийна организациин хүдэлмэри дээрэһээ сэгнэхээр бэшэ юм бэзэ. Мүнөө үедэ парти эгээл хүшэр хүндэ байдалда оронхой ха юм. Хэдэн тээһээнь доболдог, хүн бүхэн муушладаг, элдэбыгээр хэлэдэг, хараадаг болошонхой. Харин партиин райком хажуу тээшээ гараад, бээ абанхай, арад зонойнгоо дунда ябахаяашье болишоо, юушьеб даа хүлеэнэ. Юрын коммунистнууд иимэ бэрхэшээлтэй байдалдa орошоод, юушье ойлгохоёо болишонхой. Илангаяа Соведүүдтэ һунгалтын болохоод партиин райкомууд бээ абажа болоо юм гү? Юрэдөөл, эгээл энэ үедэ райкомуудай хүдэлмэрилэгшэд хамсыгаа шаман хүдэлхэ ёһотой байгаа гэжэ һанагдана.

Коммунистнууд мүнөөдэр партияа хамгаалха уялгатай. Тиимэһээ саг гэжэ байнгүйгөөр бултадаа тэмсэлдэ орсёл гэжэ «Авангард» совхозой партийна организациһаа делегат А. А. Григорьев һаналаараа хубаалдаба. Урдандаа бидэ гэдэһээ үлдэжэ ябаад хүдэлхэдөө, партидаа этигэгшэ һэмди. Эндэ райком зэмэтэй. Анхандаа үзэл сурталай хүдэлмэри аргагүй ехэ үүргэ дүүргэдэг байгаа. Мүнөө энэмнай мартагдашанхай. Арад зонтой хэншье хөөрэлдэнэгүй гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

Энэ конференци яһала шанга шүүмжэлэлтэйгөөр үнгэрөө. Элидхэл соо партийна болон үзэл сурталай хүдэлмэридэ сэгнэлтэ мүртэй хэгдээгүй, шүүмжэлэл тусхай адресгүйгөөр хэгдээ гэжэ олохон делегадууд мэдүүлһэн байна. Тоосото үе соо бюрогой хэһэн ажал оройдоошье харагдабагүй. Эндэ бюрогой гэшүүд үгэ хэлэхэ ёһотой, уялгатайшье аад, миин дуугай һуугаа. КПСС-эй райкомой секретарь Л. А. Юдина үгэ абахадаа, үзэл сурталай хүдэлмэридэ бии байһан дутагдалнуудые миин лэ тоолсод гарашоо.

Партиин райкомой болон республиканска комитедэй хүдэлмэрилэгшэд фермэ болон хонишодой бригадануудаар, барилга дээгүүр, һургуулинуудаар больницануудаар ябахаяа болинхой, партийна хүтэлбэрилэгшэдэйнгөө нюурыень мартажа байнхайбди гэжэ Никольскын

Алдарта Байгалаа аршалан хамгаалая!

ЭЗЭН БОЛОХОЁО ХҮЛЕЭГЭЭД...

Ажалша коллективүүдые, һурагшадые оршон тойронхи байгаалида дуратайгаар хүмүүжүүлхэ, байгаали хамгаалха эрхим дүй дүршэл элирүүлхэ зорилготойгоор промышленна, автотранспортна, ой модоной, коммунальна, хүдөө ажахын предприятинуудай, колхоз, совхозуудай дунда харалга үнгэргэхэ шиидхэбэри республикын Министрнүүдэй Совет, профсоюзуудай совет байгша оной апрель соо абаһан байна. Тиигэжэ харалгын дүримүүдые бүхы районуудта эльгээгээ һэн. Энэ харалгын дүримые бүхы предприятинуудта, һургуулинуудта эльгээжэ ямараар үнгэргэжэ байһые районуудай комитедүүд шалгажа байха зорилготой бэлэй. Гэбэшье Загарайн районой комитет энэ уялгаяа мартажархёо ха юм. Иигэжэ хэлэхэ бата үндэһэтэйбди. Ой модо бэлэдхэлгын, доодо складай техникэ бүтээдэг Элхиин туршалгын механическа заводойхид республикын правительствын иимэ шиидхэбэритэй, харалгын дүримтэй танилсаагүй байба бшуу.

Элхиин заводой үйлэдбэри оршон тойронхи байгаалида хохидол үзүүлдэггүй байгаа гээшэ гү? Һүүлэй жэлнүүдтэ заһабарилгын ондоо хүдэлмэри хэдэг болоһонһоо хойшо нефтьтэй уһа гаргажа хаяхаа болёо. Ацетиленэй оронд пропан-бутан хэрэглэн, гагнуури хэдэг болоно, ацетиленэй станцида уһан хэрэглэгдэхэеэ болиһон байна. Предприятиин түсэбүүд соо заводые һэльбэн шэнэлхээр, шэнэ котельнэ баригдахаар хараалагданхай.

Гэбэшье байгаалида хохидол үзүүлхэгүйн тула хэжэ байһан хүдэлмэринь тон бага. Тиин байгаали хамгаалгын объектнүүд эндэ удаанаар баригдана. Жэшээлхэдэ, уһаар хангадаг түхеэрэлгын барилга 1987 онһоо мүнөө болотор хэгдэнэ. Тус объект 1988 ондо ашаглалгада оруулагдаха ёһотой байгаа. Уһа урадхуулха түхеэрэлгэ удаан хүдэлгэгдэнгүй байжа, заһабарилагдахаар болонхой. Тиигэжэ заводой сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдтэ сүүдхын туршада 400 кубометр условно сэбэр уһан оруулагдана. Мүн үгтэһэн лимидһээ гадуур уһа хэрэглэһэнэйнгээ түлөө тэдэнэр таба дахин үнэтэйгөөр мүнгэ түлэнэ. Жэшээлхэдэ, үнгэрэгшэ жэлдэ тэдэнэр 16.876 түхэригэй яла түлэһэн байха юм. Байгша оной 9 һара соо лимидһээ гадуур 102.255 кубометр сэбэр уһа үйлэдбэриин хэрэглэмжэдэ абаа. Иигэжэ коллективэй хүдэлжэ олоһон мүнгэ зөөриие заводой хүтэлбэрилэгшэд өөрынгөө харюусалгагүй ябадалай түлөө түлэнэ бшуу. Тиин энээн тухайгаа тэдэнэр коллективтээ мэдээсэнэ ха гү?

— Ажахы эрхилэлхэ шэнэ гуримда ороходоо, уһа хэрэглэхэ асуудал шанга хиналта доро абахабди. Юуб гэхэдэ, коллективнай үйлэдбэриин бодото эзэн болохо ёһотой ха юм,— гэжэ заводой ахамад механик В. Н. Друадь хэлэнэ.

Мүнөө эндэ хэн эзэн гээшэб гэһэн асуудал тэдэнэрэй урда табимаар байна. Заводой сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүд ашаг үрэтэйгөөр хүдэлгэгдэнэгүй. Предприятиин хүтэлбэрилэгшэд энэ шухала объектдэ ямаршье анхарал хандуулнагүй. Тиимэһээ эндэ сэбэрлэгдэһэн уһан соо элдэб бодосууд хэмһээ үлүү байха юм. Лабораториин байшан олон жэлдэ заһабарилагдангүй һандаржа, унаха дүтэлэнхэй. Иимэ эрхэ байдалда һайн шэнжэлгэнүүдэй хэгдэхын аргагүй байһаниинь эли болоно.

Агаарые бузарлалгаһаа хамгаалха хүдэлмэри заводто хэгдэнэгүй. Предприятиин элдэб газуудые сэбэрлэдэг хэрэгсэлнүүд зарим технологическа түхеэрэлгэнүүдтэ тодхогдоогүй, углеродой окисиин хэмжээе тодорхойлдог анализаторгүй байна. Эгээл гайхалтайнь гэхэдэ, завод агаар руу элдэб бодосуудые хаяхаа ямаршье зүбшөөлгүйгөөр хүдэлнэ ха юм.

Байгаали хамгаалха объектнүүдые барихада хэрэгтэй материалнуудаар, түхеэрэлгэнүүдээр хангалга мүнөө хүндэ байдалда оронхой гэжэ мэдэнэбди. Хүтэлбэрилэгшэдэй энэ хэрэгтэ анхарал хандуулаагүй газарта эдэ бүгэдэ асуудалнуудые шиидхэхэнь бүришье хүшэр байдаг. Байгаали хамгаалгын асуудалнуудта, харалга үнгэргэлгэдэ профком ямаршье хабаагүй гэжэ профкомой түрүүлэгшэ Ф. Ф. Никонов мэдүүлнэ. Тооһотой, элдэб хорото газуудтай цехүүд соо хүдэлмэришэдэй ажаллажа байһые харадаггүй профком ондоо ямар хүдэлмэри хэнэ гээшэб!

Байгаали хамгаалха талаар заводто бии байһан дутуу дундануудые усадхалгада энэ харалга нилээн ехэ туһа хүргэхэ аргатай байгаа бшуу.

Л. БАЛДАНОВА,
Буряадай ССР-эй байгаали хамгаалха талаар гүрэнэй комитедэй экологическа пропагандын таһагай хүдэлмэрилэгшэ.

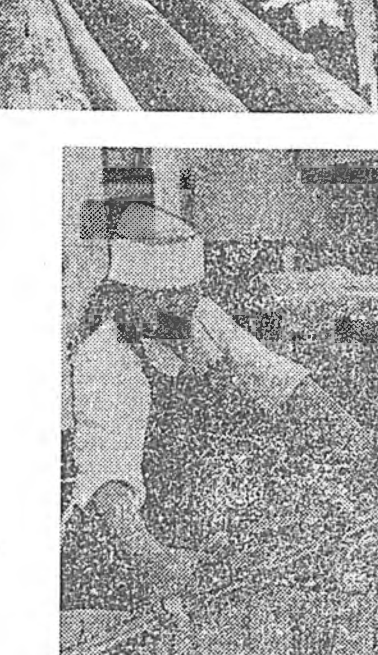

Эрхүүгэй областиин Ока болон Зима мүрэнүүдээр 40 гаран жэлэй туршада модон урдахуулагдадаг байгаа. Энэ хугасаа соо хэды олон модон шэнгэжэ, эдэ голнуудай оёорто миин хэбтэдэг байгааб!

Дээрэ нэрлэгдэһэн гол мүрэнүүдэй оёорые шэнгэһэн модонһоо сэбэрлэхэ тусхай кооператив байгуулагдажа, энэ шухала хүдэлмэри үргэнөөр ябуулагдана. Богонихон сагай туршада Зима мүрэнэй оёорһоо 3 мянган кубометр модон абтаба. Уһан соо удаан саг соо хэбтэһэн модон үнэтэ мебель бүтээлгэдэ үргэнөөр хэрэглэгдэхэ юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: голой оёорһоо абтаһан модон ашаглагдана.

ТАСС-ай фотохронико.

Алтайн хизаар ажал эрхилэлгын сүлөөтэ зонодо оруулагдаба. Харин гүрэнэй фирмэнүүд эндэхи предприятинуудтай хамтаржа, шэнэ түхэлэй предприятинуудые эмхидхэжэ захалба. Хамтын предприятинуудта арадай үргэн хэрэглэмжын эд бараанһаа эхилээд, эдеэ хоолой зүйлнүүд бүтээгдэхэ юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: сыр шанагша Василий Казлаков ажал дээрээ.

ТАСС-ай фотохронико.

Совет орон дотор

МОСКВА. Консерваториин ехэ залда өөрынгөө зохёохы ажал ябуулгын 35 жэлдэ зорюулагдаһан концерт дээрэ РСФСР-эй габьяата артист Гарри Гродберг И. С. Бахай зохёолнуудые гүйсэдхэбэ. Манай орондо эгээл түрүүн орган дээрэ наададаг имагтал энэ артист гансаараа концертнүүдые үгэдэг болоһон байгаа.

МАРИУПОЛЬ (Донецкэ область). Эрдэмэй-үйлэдбэриин эндэхи «Азовнаучпром» нэгэдэлдэ барилгын материалнуудые үйлэдбэрилхэ түхеэрэлгэнүүдые олоор бүтээжэ эхилэнхэй. Сомор, ашаглахада бэлэн энэ түхеэрэлгэ юрын материалаар үдэр соо 1 мянган шлакоблок үйлэдбэрилнэ. Энэнь барилгын гол материал болоно. Тус түхеэрэлгэ хангалтай 3—4

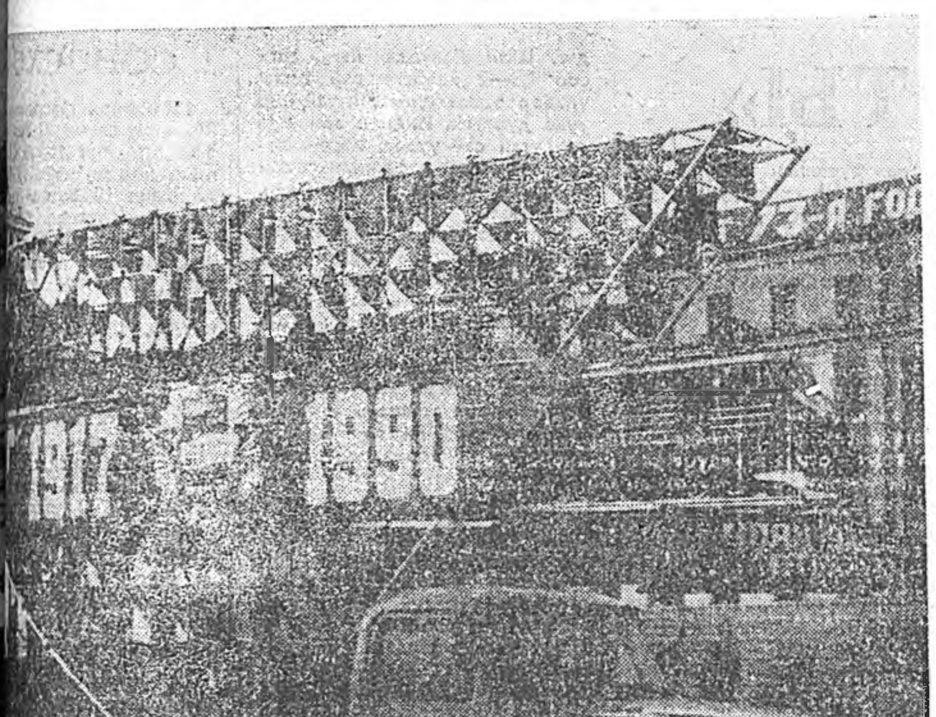

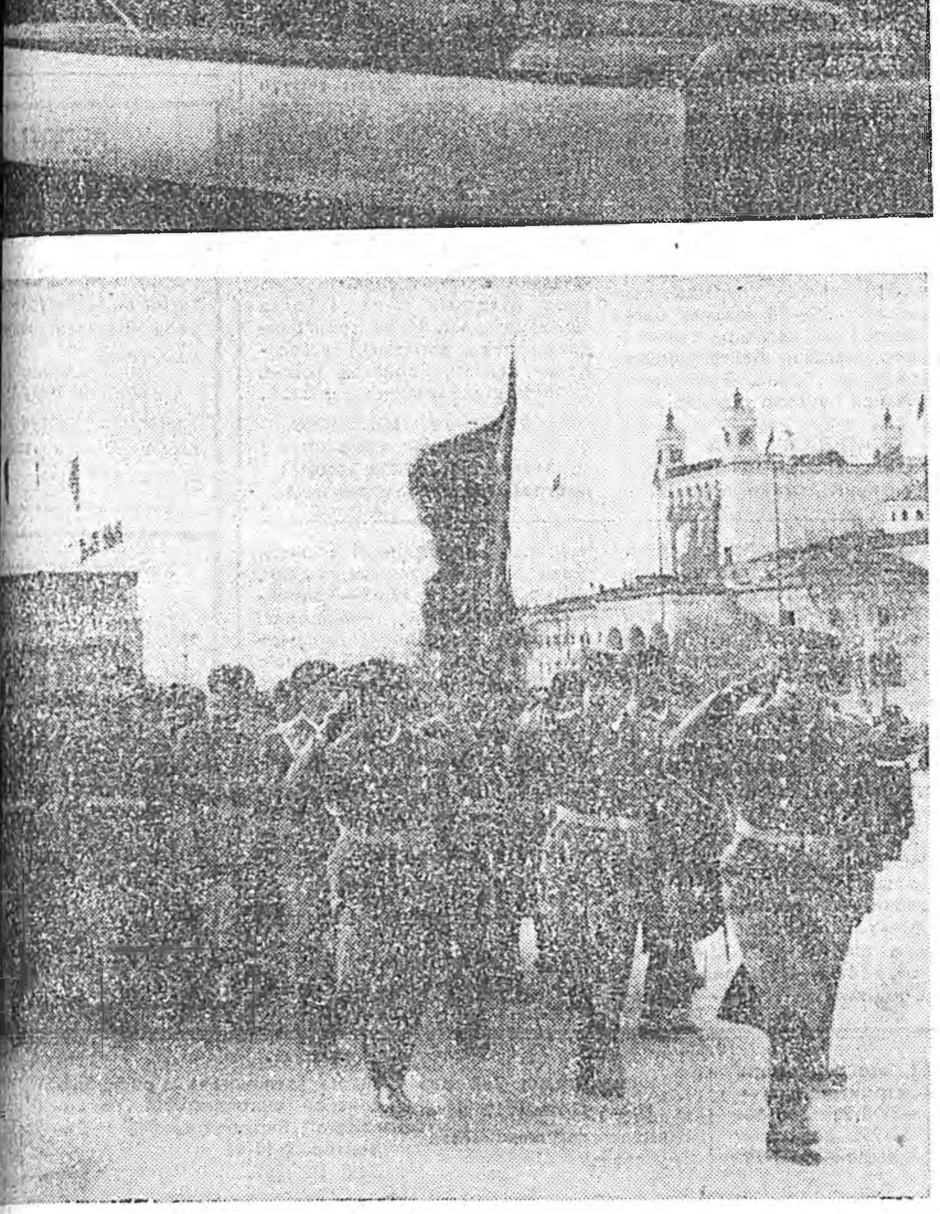

ОКТЯБРЬ—ХУБИЛГАН ШЭНЭДХЭЛГЫН ЗАМААР

Улаан-Үдын Соведүүдэй талмай дээрэhээ хэгдэhэн репортаж

Энэ жэлдэ Агууехэ Октябриин 73 жэлэй ой ехэ орёо, бэрхэтэйшье, заншалта бэшэ байдалда тэмдэглэгдэжэ байна. Энээндэ ороноймнай мүнөөнэй байдал, боложо байhан үйлэ хэрэгүүд нүлөөлнэ. Эхэ оронноймнай эгээл hайн hайхан, заншалта болоhон hайндэрые тэмдэглэхэ гээшэшье асуудалтай, арсалдаатай болоод байгаа.

Сэхыень хэлэхэдэ, ноябриин 7 манай гүрэнэй түрэhэн үдэр боложо, дэлхэйн түүхэдэ шэнэ хуудаhа нээгээ ха юм. Тэрэниие гүрэнэй hайндэр гэжэ нэрлэhэн хүнүүд зүб гэжэ hананаб. Агууехэ Октябрь бүхы дэлхэйн, хүн түрэлтэнэй хүгжэлтэдэ аргагүй ехэ нүлөө үзүүлээ. Тэрэнэй ашаар лэ манай орон дэлхэй дээрэ тоотой, томо гүрэн болоо бэшэ гү? Энэ хубисхал хэhэн юрын арадай зол жаргалай түлөө ами наhaяа үгэhэн хүнүүд оронноймнай олон үндэhэ яhатанай сэдьхэлдэ хэтэдээ мүнхэ үлэхэ ёhотой.

Гэхэтэй хамта Агууехэ Октябриин социалис революциин удха шанар тоохогүй, тэрэниие буруушааха, шүүмжэлхэ ябадал гаража байна. Агуу Октябриин үлгы, энэ хубисхалай эхи табиhан Ленсоведэй, мүн оронной түбэй Моссоведэй түрүүлэгшэнэрэй, одоол олондо мэдээжэ хүнүүдэй энэ ехэ hайндэрые тэмдэглэхэгүй, энэ үдэр бүхы оролдолгоёо үбэлдэ бэлдэлгэдэ хандуулхые уряалhаниинь бүришье гайхалтай. Зарим нэгэн бүришье саашаа ошоо. Тэдэнэр энэ hайндэрhөө огто арсахые дурадхаа.

«Агууехэ Октябриин социалис революциин 73 жэлэй ой тухай» КПСС-эй ЦК-гай секретариадай мэдүүлгэ соо эдэ бүхы уряануудта бодото сэгнэлтэ үгтөө. Совет олонхи зоной шуhанда ороhон эгээл гэрэлтэй, hайхан hайндэрые үгы хэхэ гэhэн hэдэлгэ энэ болоно бшуу. Энэ хадаа бидэнэй гаталжа гараhан бүхы түүхэеэ арсахэ гэhэн удхатай. Иимэ ябадал hайн үрэ үгэхэгүй. Тиимэhээ бидэ Агуу Октябриин революциин удха, үүргэ түүхэтэй холбожо сэгнэхэ ёhотойбди. Мүнөөнэй манай хүндэ хүшэр байдал Октябриин революци дээрэ хаяжа болохогүй.

Энэ hайндэрые үргэн ехэ оронноймнай бүхы булангуудта тэмдэглэхээр бэлдэжэ, Агуу Октябриин хэрэгтэ үнэн сэхэ хүнүүдэй энэ үдэр жагсаалда гарахабди гээд мэдүүлжэ байhые телевизорээр харахат, газетэдэ уншахат. Энэ үдэр Улаан-Үдэ хотодошье hайндэрэй жагсаал үнгэргэхэ шиидхэбэри Улаан-Үдын городской Соведэй президиум абаhан байгаа.

Энэ жэлэй hайндэрэй жагсаалай онсо илгаа тухай богонихоноор хөөрэжэ үгэхыень Улаан-Үдын горсоведэй түрүүлэгшэ В. К. Кукшиновые гуйhан байнабди.

— Илгаань гэхэдэ, энэ жэлдэ жагсаалые арадай депутадууд угтаба гээшэ. Урдань республикын хүтэлбэрилэгшэд гээд олон зон ,ендэр дээрэ гарадаг hэн. Харин мүнөө Республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. Булдаев, республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Сагалов, КПСС-эй рескомой нэгэдэхи секретарь Л. В. Потапов, профсоюзуудай соведэй түрүүлэгшэ Н. А. Розанов, ВЛКСМ-эй рескомой нэгэдэхи секретарь Ц. Батуев гэгшэд уригдаа юм. Бусадынь горсоведэй, горгүйсэдкомой хүтэлбэрилэгшэд, арадай депутадууд байгаа. Урда мэтэ амаршалгашье байгаагүй. Городой предприяти, эмхи зургаануудые, хүдэлмэрилэгшэдые жагсаалда гарахыень хэншье баалаагүй, тэдэнэр өөhэдынгөө дураар гараhан байна.

Соведүүдэй талмай. Үглөөнэй 10 саг. Улаан-Үдымнай гол талмай hайндэрэйхеэр шэмэглэгдэнхэй. Үглөөнэй багахан hэбшээндэ талмайе зубшан үлгэгдэhэн улаан тугууд хиидэн намилзана. Сэрэгэй оркестр маршын хүгжэм наадажа, оршон тойронхи байдалые hайндэрэй шэнжэтэй болгохо юм.

Энэ талмай дээрэ «Бүхы засаг — Соведүүдтэ» гэhэн гансал томо лозунг-плакат үлгөөтэй. Урдань КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүдэй портредүүдэй үлгөөтэй байдаг газарта олон тугууд намилзана. Эдэ бүгэдэ мүнөө үеын шэнжэ гээд ойлгохоор.

Улаан-Үдын ажалшадай жагсаалые Буряад оронноймнай ерээдүй, одоол этигэхэ, найдаха хүнүүднай болохо городой hургуулинуудай hурагшад нээбэ. Тэдэнэр гартаа улаан тугхануудые, үнгэтэ шаарнуудые баринхай, дорюуханаар алхалалдана. Мүнөөнэй хүшэр үедэ hурагшадта туhалха, тэдэниие дэмжэхэ гээшэ тон шухала болонхой. hургуулиин реформо бэелүүлхэ талаар зарим тэды юумэнэй хэгдэжэ байгаашье hаань, табигдаhан зорилгоёо бэелүүлхэнь хүндэ. Пионернүүдэйшье эмхи хүдэлмэриие хубилгаха талаар ехэ юумэ хэхэ ёhотой болоно. Шабинартаяа энэ жагсаалда гараhан багшанар мүнөө үеын эрилтээр хүдэлхые, hуралсалай удха дээшэлүүлхые оролдоно.

hурагшадай удаа техническэ мэргэжэл олгодог училищинуудай hурагшад талмай дээрэ гараба. Эдэмнай ёhотой хүдэлмэришэдэй халаан ябана ха юм. Энэ жэлдэ иимэ училищинуудай байгуулагдаhаар 50 жэлэй ой тэмдэглэгдээ. Ажахы эрхилэлгын шэнэ онол аргануд орожо байhан мүнөө үедэ техническэ мэргэжэлэй училищинуудта дээдын мэргэжэлтэдые бэлдэхэ шэнэ зорилгонуудые табина. Энэ жэлhээ 22-дохи училищи дээдын разрядта оруулагдаа. 35-дахи училищи лицей болгогдоо. Эдэмнай мүнөө үеын арендаторнуудые, фермернүүдые, мастернуудые бэлдэхэ юм.

Ажалша коллективүүдэй жагсаалые Улаан-Үдын Советскэ районой ажалшадай түлөөлэгшэд эхилбэ. Энэ жэлдэ өөhэдынгөө колонноноудые шэмэглэхэ эрхэ районуудта үгтөө. Үнэтэйгөөр, гоё hайханаар шэмэглэхыень хэншье баалаагүй. Тиимэhээ район бүхэн энэ hайндэртэ шадаха зэргээрээ өөhэдөө бэлдээ гээшэ. Советскэ районой ажалшад өөhэдынгөө бүтээсэ ехэтэй ажалаар энэ hайндэрэй жагсаал нээхэ эрхэдэ хүртэhэн байха юм. Районой ажалшадай колонно дээрэ «Бидэ хубилган шэнэдхэлгын «түлөөбди» гэhэн лозунг татаатай.

Тус районой колонныe Улаан-Үдэ хотын ажалай, дайнай болон партиин ветерануд толгойлбо.

— Энэ жэлэй hайндэр тухай юун гэжэ хэлэхэ байнат? — гээд тэдэнэй нэгэнhээ асуубаб.

— Бидэ, ветерануудта, маргаха юумэн үгы. Агуу Октябриин революциин түлөө тэмсэhэн, дайлалдаhан, ажаллаhан хүнүүд гээшэбди. Энэ hайндэр манда нангин. Тиимэhээл бидэ хүл дээрээ ябаhан хадаа сугларжа, энэ жагсаалда гараба гээшэбди. Би өөрөө сэрэгэй албанда ябаhан хүм, подполковник нэрэ зэргэтэйб. Амаралтада гараад, багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлхэ институтда хүдэлөөб. Намайе ветеранууд дэмжэхэ ёhотой гээд hананаб. Бидэ Агуу Октябрьhоо арсахагүйбди. Тиигэдшье харыт, мүнөө энэ жагсаалда гараhан зониие. Урданайхиhаа үсөөн бэшэ. Энэ хадаа үнэн сэхэ, сэбэр hайхан сэдьхэлтэй зоной олон байhые гэршэлнэ бэшэ гү? — гээд ажалай, дайнай, партиин ветеран Ч.-Д. Б. Будаев мэдүүлбэ.

Үнэхөөрөөшье, Советскэ районой ажалша коллективүүд хубилган шэнэдхэлгын үедэ үйлэдбэриеэ hэльбэхэ, продукци ехээр, hайн шанартайгаар гаргаха талаар ехэ хүдэлмэри ябуулжа байнхай. «Электромашина» завод ажахын гүйсэд тоосоондо оронхой, муу бэшээр ажаллажа байна. Эндэ арадай үргэн хэрэглэмжын эд бараа гаргаха хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулагдана. Шэнэ түхэлэй электро-гүсэнүүдые гаргажа эхилээ. Тиихэдэ Кировэй нэрэмжэтэ түмэр зүйлнүүдэй завод элдэб амhарта гаргаха даабаринаа ходоодоо үлүүлэн дүүргэнэ. Эдэ зүйлнүүдэйнь шанаршье hүүлэй үедэ hайжараа, гоё, хүнэй анхарал татамаар болоо.

Хойно хойноhоо колоннонууд hубарилдан гарана. Тэдэ авиапредприятиин, судна бүтээлгын заводой, зоной хэрэглэмжэ хангадаг предприятинуудай, соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй, «Бурятгеологиин», худалдаа наймаанай болон гүрэнэй бусад эмхи зургаануудай түлөөлэгшэдhөө бүридэнхэй, КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой Уряануудта «Ура» гээд хашхаран дэмжээд үнгэрнэ. Тэдэнэй дунда ерээдүйн дээдын мэргэжэлтэд Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай, Зүүн Сибириин технологическа институдуудай студентнэр, багшанар ябалсана.

Удангүй «Железнодорожно, Октябрьска районууд» гэhэн гоёор шэмэглэгдэhэн автомашинанууд нэгэ жэгдээр талмай дээрэ гараба. Энэ ямар ушарhааб гэхэдэ, эдэ хоёр районой ажалшадай байгша оной юhэн hарын туршада түйлаhан ажалай дүнгүүд адли байгаа бшуу. Эдэ районуудай колонноноудые Ленинскэ комсомолой нэрэмжэтэ нарин сэмбын комбинадай, авиационно үйлэдбэриин нэгэдэлэй коллективүүд толгойлбо. Тэдэнэй толгой дээгүүр хубилган шэнэдхэлгые, республикын бүрин эрхэтэ, бэеэ даанхай байдал дэмжэhэн лозунгнууд намилзана.

Агуу Октябриин эдэ үдэрнүүдтэ авиазаводой ажалай, дайнай, партиин 144 ветерануудта мүнгэн шагнал үгтөө. Энэ мүнгэн тус предприятида hаяхан шэнээр байгуулагдаhан энэрхы сэдьхэлэй жасаhаа үгтөө юм. Иимэ жаса предприяти бүхэндэ байгуулагдадаг hаань, ехэ hайн hэн.

Тэдэнэй хойноhоо локомотив-вагон засабарилгын (эгээн олон хүнтэй колонно байгаа), хүүргэнүүдэй түмэр хэрэгсэлнүүдэй, «Жилгражданстрой» трестын, үйлэдбэриин прибор бүтээлгын, «Бурятмебель» нэгэдэлнүүдэй түлөөлэгшэд hубарин үнгэрнэ. hүүлэй үедэ Октябрьска райондо гоё hайхан, олон дабхар гэрнүүд бодоо, эндэ ажаhуудаг зоншье олошороо. Гэбэшье манай городто гэр байра ашаглалгада оруулга гээгдэлдэ оронхой.

Эдэ районуудай дээдэ hургуулинуудай студентнэр, техникум болон училищинуудай hурагшад олоороо сугларжа, hайндэрэй жагсаалда эдэбхитэйгээр хабаадаба. Тэдэнэй олонхинь комсомолшууд. Комсомолой эмхи хэрэгтэй гү, али үгы гү гэhэн асуудалай табигдажа байhан мүнөө үедэ тэдэнэй дүүргэхэ үүргэ дээшэлэнхэй гээшэ. Урдань комсомол ниитын эмхи гэжэ тоологдодог байhан. Мүнөө үедэ тэрэниие ниитэ-политическэ организаци гэжэ мэдэрхэ ёhотойбди.

Тэрэ гүрэнэй бүхы органуудта залуушуулай аша туhа хамгаалха эмхи болохо зорилготой гээд hаяхан манай газетэдэ ВЛКСМ-эй рескомой секретарь С. Подпругин бэшээ hэн. Энэнь зүб. Партиин, Агуу Октябриин хэрэгтэ үнэн сэхэеэ гэршэлжэ, городоймнай залуу үетэн Соведэй талмай дээрэ мүнөөдэр гараба ха юм.

Эдэ районуудай ажалшадай түлөөлэгшэдтэй нэгэ зэргэ Россиин Демократическа партиин Зүүн Сибириин региональна организациин Буряадай отделениин бүлэг «Россин Демократическа парти — юумые зүбөөр ойлгохо парти мүн» гэhэн лозунг баринхай гараба.

Агууехэ Октябриин 73 жэлэй ойдо зорюулагдаhан Соведүүдэй талмай дээрэ болоhон жагсаалые, Улаан-Үдын гарнизоной сэрэгшэд түгэсхэбэ.

М. САНДАНОВ,
манай түсхай корр,
С. БАЛДУЕВ,
В. ГАРМАЕВАЙ
фото-зурагууд.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: демонстрацида хабаадагшад харуулагдана.

ГУСИНООЗЕРСК

Хойто хада саhаар бургажа, зэнхэгэр хүйтэн болобошье, нүүрhэшэд, энергетигүүдэй ажаhуудаг хотын нюур шарай hайндэрэйхеэр шэмэглэгдэнхэй. Үглөөнэй 10 час 40 минутада Соведүүдэй талмай дээрэхи Ленинэй хүшөөдэ гүрэлөөнүүд табигдаба.

Урданайхидаал, хотын ажалшадай жагсаалые hургуулиин эдиршүүл нээгээ. Тэдэнэр гартаа лозунгнуудые, элдэб үнгын шаарнуудые баринхайнууд дорюунаар алхална. 1-дэхи hургуули Гусиноозерскын эгээл түрүүшын hургуули болодог тула тэндэ hурадаг үхибүүд, заадаг багшанар талмай дээрэ түрүүлэн гараа. Долоон hургуулиин коллективүүдэй удаа 3-дахи СПТУ-гай багшанар, мастернууд, hурагшад трибунын дэргэдэ бии болобо. Эдэмнай ерээдүйн энергетигүүд, нүүрhэшэд, уурхайн томо машинануудые хүтэлдэг жолоошод болохо юм. Энэл училищиие алдарта нүүрhэшэд Г. Тучинов, Б-Н. Бальжиев гэгшэд урдань дүүргэhэн гэжэ hануулая.

Ажалша коллективүүдэй жагсаалые «Гусиноозерская» шахтын хүдэлмэришэд, мэргэжэлтэд нээбэ. Тэдэнэй дунда hая Донецкдэ болоhон нүүрhэшэдэй бүхэсоюзна съездэ хабаадаhан Н. П. Гвоздарьков алхална. Удаань Холбоолжоной уурхайн, ГРЭС-эй, оёдолой «Туяана» нэгэдэлэй, радиозаводой, ГРЭС-эй барилгын эмхинүүдэй, худалдаа наймаанай, коммунальна ажахын болон бусад коллективүүд гараа.

С. АЮШЕЕВ.

ТАРБАГАТАЙ

Партийна организацинууд, нютагай Соведүүд, ажалша коллективүүд Агуу Октябриин 73 жэлэй ойе үргэнөөр тэмдэглэхэ гэжэ шиидээ hэн.

Районой бүхы hуурин, тосхонуудай үйлсэнүүд hайндэрэйхеэр шэмэглэгдээ. Колхоз, совхозуудай түб hууринуудта, эмхи зургаануудта баяр ёhололой суглаанууд, үдэшэнүүд үнгэргэгдөө.

Тарбагатай тосхоной соёлой байшанда ноябриин 6-да баярай суглаан болобо. hайндэрэй демонстрацида хүн зон олоороо сугларaa. Ажалай болон дайнай ветерануудай, hурагшадай, «Дружба» колхозойхидой, кондитерска фабрикын «Бурятводмелиорация» нэгэдэлэй Тарбагатайн ПМК-гай колонноонууд гоё байба.

Демонстрациин hүүлээр үнгэргэгдэhэн митинг дээрэ райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ Н. А. Шишмарев, дайнай ба ажалай ветеран К. М. Тимофеев, hурагша Л. Чертовских, ВЛКСМ-эй райкомой секретарь А. Медведев, КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь В. И. Трофимов гэгшэд үгэ хэлэбэ.

А. БОЧЕЕВ.

Публицистикэ

ЗУУН ЖЭЛЭЙ БОГОҺО

«ОКТЯБРИИН» хубисхал хадаа Эсэгэ оронойнай болон бүхы дэлхэйн XX зуун жэлэй түүхын агууехэ үйлэ хэрэг мүн байгаа, тэрэ зандаа үлэнхэй», — гэжэ СССР-эй АН-най гэшүүн-корреспондент И. Волобуев, түүхын эрдэмэй доктор Г. Иоффе гэгшэд байгша оной октябриин 23-да «Правда» газетэдэ бэшэһэн байна.

Хүлдэ һаяхан оронхой
Хүл нюсэгэхэн, ябахадашни,
Үүдэ хүндэлдэһэн богоһын
Үндэр гээшэнь гайхалтай.
Даншье гүбэгэр богоһые
Дабажа саанань
гарахалааршни,
Даллан хорхойтуулаад
арилшадаг
Далитай нааданхайнууд
олон даа.
Намар,хабар, зунай гү
Наартайхан үдэрнүүдэй
нэгэндэ
Бодолтой жаахан үрбөөхэй
Богоһоёо оножо
һандайлдаг,—

гэжэ манай суута поэт Чимит Цыдендамбаев «Арадай алтан богоһо» гэһэн шүлэг соогоо бэшээ һэн.

Буулгагдаһан эдэ мүрнүүд соо хүдөөгэй модон гэрэй эзэн, үендөө хүрөөд ябаһан хүбүүхэн тухай бэшэгдэнэ. Теэд энэмнай ерээдүйдэ үргэн ехэ оронойнгоо эзэн болохо заяатай, болоһоншье хүн ха юм. Поэт шүлэг соогоо «ажалша баатар хүнүүд» тухай, «соло алдартай Совет орон» тухай дэмы хэлэнэгүй. Гэрэйнгээ богоһо һандайлаад һууһан үрбөөхэйе түүхын богоһо һандайлаад һууһан Эсэгэ оромнай гэжэ хаража үзэхэдэ болохо байна. Түрүүшын суута табан жэлнүүдые бэелүүлгэ хадаа социализмын хүлдэ ороһонтой жэшэхээр гээшэ ха.

«Минии орон — эдир залуухан»,— гээд, нүгөө суута совет поэт Владимир Маяковский баһал бэшэпэн ха юм. Эдирхэн наһатай, тон залуухан ябахадаа, 1930 гаран онуудаар манай орон дэлхэйн дээрэ эгээл түрүүлэн, социализм байгуулжа эхилһэн түүхэтэй. (Энээниие буруушаадаг хүнүүд мүнөө бии болонхой. Үшөө хөөрэлдэхэбди).

Манай совет ороной мүндэлэн түрэһэн үдэр 1917 оной (хуушан литээр) октябриин 25 болоно. Мүнөө эгсэ 73 жэл гүйсэхэнь (Түүхын хэмжээгээр абахада, энэмнайш залуу наһан даа). Хүн түрэлтэнэй түүхэдэ шэнэ харгы нээһэн Октябриин хубисхал түрүүшынхеэ добтолгодо орожо байна бэшэ.

Коммунизмда үнинэй дурагүй американ эрдэмтэ З. Бжезинский гэгшэ «Ехэ уналга. Хоридохи зуун жэл соо коммунизмын бии болоод хосоролго» гэһэн гаршагтай номтой юм байна. («Квинтэссенция. Философский альманах». Москва, 1990, 256—277 н.). Тэрэмнай хадаа СССР-тэхи коммунизм һүнэн үгы болохонь гэжэ хэлэхэ ёһотой хүн. Тиимэ тула гайхалтай бэшэ. Харин партиин XXVIII съезд дээрэ СССР-тэ социализм байгуулагдаагүй гэжэ академик Н. Абалкин мэдүүлһэн байха юм. Энэл гайхалтай агша.

Ленсоведэй, Моссоведэй түрүүлэгшэнэр Собчак Попов хоёр Октябриин хубисхалай 73 жэлэй ойе тэмдэглэһэнэй хэрэггүй гэһэн байнад. Оронойомнай хоёр ехэ хотын ехэ дарганар 1990 оной ноябриин 7-ной үдэр совет хүнүүдэй гэрэйнгээ сонхо дулаалаа, шэглээ һаа, дээрэ гэжэ дурадхаһан байха юм. Энэ баһал гайхахаар байна.

Октябриин хубисхалые хараһан хүн манайшье республика соо бии болоодхино. «70 жэлэй туршада бидэ шуһан, муухай соогуур мүлхижэ гараабди. Үгытэй байдалтай һуухын тула агууехэ зорилгонуудай түлөөбди гээд хүн зониие дахин үбэштэйрүүлхэ арга олдохо гү?! («Правда Бурятии», мартын 28, 1990 он). Эдэ үгэнүүдые авиационно үйлэдбэриин нэгэдэлэй директор Ю. Кравцов КПСС-эй Буряадай обкомой V пленум дээрэ хэлэһэн байна.

Октябриин хубисхалда, социализмын хэрэгтэ этигэл найдабаряа буураһан ябадал буряад интеллигенциин зарим хубиие баһал дайранхай гээшэ.

Социализмые гэмнэдэг, социализмда эсэргүү хүсэн орон доторнай бии болонхой гэжэ бидэ, коммунистнууд, сэхэ мэдэрхэ, мэдэжэ абаха ёргэтэйбди. Баруун Европын болон Хойто Америкын капиталис гүрэнүүдэй байдал баян, эдихэ ууха юумэниинь элбэг, харин тиихэдэ бидэ үгытэйбди, бага салинтайбди, оошорһоо һаланагүйбди гэжэ тэдэнэр тоолоно. Энэ зүб. Тиимэ тула эндэ арсалдаа гаргаһанай үлүү.

Юундэ үгытэйбибди? Арсалдаха асуудалнай энэ болоно.

Гэмнэлгэ шүүмжэлэл хоёр хоорондоо ехэ илгаатай бшуу даа. Оппонентнүүдэй һанамжын ёһоор, манай ороной үгытэй байлгада Октябриин хубисхал, Сталин, Брежнев, КГБ, зонхилон захиралгын системэ болон бусад гэмтэй байна. Социализмын туйлалтанууд) эхинһээ һүүл хүрэтэрөө хуу буруушаагдана. Ондоогоор хэлэхэдэ, үгытэй байдалаа заһаха бэшэ, харин социализм һаа арсаха арга бэдэрэгдэнэ. Шүүмжэлэл хадаа социализмаа аршалха, үгытэй байдалаа заһаха арга бэдэрнэ. Тиихэдээ парти, правительствын дээдэ тушаалтай ноёд ехэ алдуутай, дутуу дундатай хүтэлбэри ябуулһан, арадай ажахын хүгжэлтые хойшонь татаһан, гүрэн түрын хуули сахиха ябадалые хазагайруулһан байна гэжэ элирүүлээ. Олон миллион хүнһөө бүридэһэн, өөрөөшье хүдэлсэгүй, хүнэйшье эдэбхи гаргажа хүдэлхые зүбшөөхэгүй, хамаг юумые хориһон, тушаһан, салин ехэтэй ноёдые һүндалдуулһан системые эрид хубилгаха гэһэн зорилго шүүмжэлэл урдаа табина.

Гадна социализмда дурагүйшүүлэй дурсадаггүй, дурсаха дурагүй шалтагаанууд гэжэ бии. Тэрээн дээрэ тогтоод үзэе.

Газарай зургаанай нэгэ хуби
дээрэ
Гансааран улайраа СССР
гүрэн,—

гэжэ урда үеын буряадууд дэмыдэ дуу зохёогоогүй ёһотой. Энэ хадаа СССР ганса, шүргэлэн тойроһон хүрэнгэтэ гүрэнүүд олон гэһэн удхатай.

Хуби заяанай сохилтонууд: доторой дайн; империалис гүрэнүүдэй добтолон оролго; Германиин фашизм. Эдэ дайнуудта дайнда һандарһан ажахые һэргээн бодхоолгодо 20 жэл ошоһон байна. 70-һаа 20-иие хорооходо, хэды үлэнэб? Совет орон оройдоол эб түнжэн байһан 50 жэлэй туршада өөрынгөө промышленностиие, хүдөө ажахыгаа хүгжөөһэн, зохёохы ажалаа эрхилһэн байна ха юм! **Түүхын богони болзор хадаа манай ороной үгытэй байһанай, баһа нэгэ шалтагаан болоно.** Тиихэдэ США-гай хүгжэн мандаһан түүхэ 200 жэлтэй! Сппонентнүүдэй дурсаха дурагүй нэгэ баримта дээрэ тогтоходо иимэ байна.

Хуби заяанай сохилтонуудай нүгөө тала: доторой дайнай үедэ эмхидхэгдэпэн Улаан Арми гадаадын дайсадтай тулгажа гараха ёһотой байба. Хүрэнгэтэ 16 гүрэн хамтаржа, залуу совет республикые үгы хэхэ гээ һааб даа. Интервенциин һүүлээр Советскэ Союз экономикоёо дайнай харгы дээрэ гаргажа, фашис Германиһаа дутуугүйгөөр мотоорой дайнда бэлдэхэ баатай болоһон ха юм. Тэрэгүй һаа, уласхоорондын империализмын сэрэгэй нюдарга болохо Европын 14 гүрэнэй хүсые бэедээ шэнгээһэн харата дайсаниие яажа диилэхэ бэлэйбибди? Энээнэйшье һүүлдэ амарха заб олдоогүй.

Удаань фашис Германиин һуурийе империалис США эзэлбэ. 1949 ондо пентагоной-хид совет городууд дээрэ атомна бомбо хаяха «дропшот» гэжэ дайнай программа зохёоһон байна. 1955 ондо энэ программа һэльбэгдээ. Иимэ эрхэ байдал соо яаха ёһотойб? СССР США-тай урда урдаһаа мүргэсэлдэжэ, атомна дайнда бэлдэжэ захалаа. Энэ хэрэгтэ жэл бүхэндэ хэдэн зуун миллиард түхэриг һомологдодог байгаа ха юм. Гаргашые бултыень хамталжа тооложо үзөө һаа, үшөө хэдэн Советскэ Союз бодхоохоор зөөри ошоһон байха гэжэ һанагдана. Манай баялиг эндэл хосороо, эндэл булагдаа даа! **Бидэндэ добтолжо ороһон дайнуудта, тэндэ һандарһан ажахын һэргээлгэдэ, түрүүн мотоорой, тиигээд атомна дайнай бэлэдхэлдэ гаргашалһан гаргаша Советскэ Союзай үгытэй байһанай үшөө нэгэ шалтагаан болоно.** Хэды дахин Советскэ Союзые бодхоохо мүнгэн зөөри хосоросб, хэды дахин баян һууха байгаабди! Оппонентнүүдэй дурсаха дурагүй нүгөө баримта дээрэ тогтоходо иимэ.

«Арадай алтан богоһо» гэһэн шүлэг соо «эрба-арбан», мүн «зуу зуун» жэлнүүдэй зуруу самсаал богоһонууд тухай хэлэгдэнэ. Октябриин хубисхалай диилэһэнһээ хойшо XX зуун жэл коммунизмын мандалгын зуун жэл болохонь гэжэ суурхаһан түүхэтэй. Манай совет орон энэ зуунай гурбадахи арбан (1920—1930) соо «хүлдэ ороод», дүрбэдэхи арбан соо, эдир залуухан ябахадаа, социализм байгуулаа гээ һэмди. Тиигэһээр мүнөө зуун жэлэй һүүлшын богоһодо, арбадахи арбанда тулажа ерэбэ. Энэ арбан жэлэй үнгэрхэдэ, сагай хоёр ехэ үйлэ бүтэхэ: XX зуун жэл дүүрэжэ, ээлжээтэ мянган жэлэй үүдэн нээгдэхэ.

Советскэ Союзай экономико, Коммунис парти мүнөө кризистэ ороһон үетэй байна. Энэ хадаа Октябриин хубисхалда, тэрэнэй хэрэгтэ шэнэ хүсэтэйгөөр добтолхо арга олгожо үгэнэ. «XX зуун жэл дээрэ коммунис урамдалга эрьен уурхайлаашье һаа, тэрэ коммунизмын мандалгын зуун жэл болож шадаагүй»,— гэжэ З. Бжезинский өөрынгөө ном соо мэдүүлһэн байха юм. Хүрэнгэтэ гүрэнүүд шүргэлэн хамһажа, бидэнэй урдаһаа ганса дай үүдхээ бэшэ, мүн политическэ, үзэл сурталай ябуулгануудые ходо хэжэ байдаг байгаа ха юм. XX зуун жэлэй эсэстэ СССР доторхи коммунизмын доройтолго энээнтэй сэхэ холбоотой. Зүүн Европын социалис оронууд политическэ, үзэл сурталай ябуулгануудай хүсөөр унаа. Теэд уласхоорондын коммунизм хойшолонгүй һүнэхэ, XXI зуун жэлдэ гансал капитализм мандаха гэжэ баталха болоо һаа, тон буруу. («XXI зуун жэл коммунизмын бэшэ, демократиин зуун жэл болохо»,— гэжэ мүнөөхи З Бжезинский хэлэнэ. «Демократи» гээшэнь буржуазна демократи ааб даа.

Хубилган шэнэдхэлгын урда тээ США-да хүдэлмэригүй 10 миллион хүн бии гэжэ хэлэгдэдэг, бэшэгдэдэг байһыень һайн һананабди. Харин мүнөө капиталис оронуудтахи хүдэлмэригүйдэлгэ, али хүнэй хүниие мүлжэлгэ тухай оройдоо дурдахаяа болишонхойбди. Тэрэн тухай дурдаашье һаа, жэшээнь, иигэжэ ойлгонхойбди: капиталис гүрэндэхи хүдэлмэригүй хүн манай ажалшанай салинһаа ехэ мүнгэн түлбэри абадаг. Тиигээд өөһэдөө «500 үдэр» гэжэ программын бэелүүлэгдэжэ захалхалаар, 35—40 миллион хүрэтэр хүдэлмэригүйшүүлтэй болохо гэжэ абяагүйхэн бэеэ зэһэжэ байнабди. Манай орон руу нэбтэржэ ороһон буржуазна үзэл бодол ехэ аюултай болоод байна.

Капиталис оронуудтахи хүдэлмэригүйдэлгэ, мүлжэлгэ хайшаашье үгы болошоогүй, хуу бии! Хүрэнгэтэ Баруун гүрэнүүдтэ үгытэй баян хоёр анги тухай дурсаха дурагүй юм гэжэ Александр Зиновьев хэлэнэ. Тиигээд саашань мэдүүлнэ: Эндэ шэнэ түхэлэй богоолнууд — жэгтэй жаахан түлбэриин хойноһоо хари газарһаа ерэһэн олон миллион хүдэлмэришэд бии юм. Дэлхэйн ондоо ондоо газарнуудта баруун капиталистнуудай мүлжэжэ байдаг үнэгүй хүдэлмэриин хүсэн болоһон олон миллион зониие эдээн дээрэ нэмэхэ хэрэгтэй. Хүдэлмэришэн ангиин, хүнэй хүниие мүлжэлгын байгаа сагта социализм һүнөө, дарагдаа гэжэ байхагүй!

СССР доторхи социализм гээшэ өөрынгөө түүхэдэ түрүүшынхеэ саг зуурын экономическа, политическэ кризистэ ороод байна. Теэд капитализм хэды олон дахин кризисүүдтэ ороод гаралсагша гүбэ! Бидэшье энэ кризисһээ гараха байхабди. Поэдэй хэлэгшэ «түмэн агуу арадууднай» орон яһатантай совет хүдэлмэришэн, колхозно-совхозно таряашан, ажалша интеллигенци болоно ха юм. Агууехэ совет арадай XXI зуун жэлдэ манай орон доторхи коммунизмын хэрэгые шэнэ хүсэтэйгөөр мандуулха байһаниинь дамжаггүй!

Арад зондоо хүндэтэй
Ажалша баатар хүнүүдэй
Арба-арбан жэлнүүдэйнь
Алтан һайхан богоһонууд...
Түүхые түүхэ болгодог
Түмэн агуу арадуудай
Зуун, зуун жэлнүүдэйнь
Зуруud самсаал
богоһонууд...
Алибаа хүнэй,
үринүүдэйньшье
Алхажа гарахал ушартай
Али бүхы богоһонууд
Амгалан, нангин
байгуужал!

Э. БАЛЬЖИНИМАЕВ,
СССР-эй Журналистнуудай холбооной гэшүүн.

«ДАРХАН» СОО ДУЛААХАН

Репортаж

Ниислэл хотымнай 42-дохи кварталдахи Шумяцкиин нэрэмжэтэ үйлсэдэ иимэ нэрэтэй ресторан нээгдэнхэй. Һүүлэй үедэ аргагүй түргэнөөр ургажа, олон зонтой боложо байһан Октябрьска районд «Ургы», «Тэрэнги» гэхэ мэтын шэнэ кафенүүд нээгдэбэшье, ресторан үгы зандаа һэн. Харин мүнөө...

Эндэ дүтэлжэ ерэхэдэмнай, газаань гэрэл носожо, «Дархан» гэһэн нэрынь яларжа байха холоһоо элеэр харагдана. Хүрэжэ ерэтэрээ, хэды ехэ элһэн соогуур махажа, уруу дуруу болобошье, досоонь орохолооро, гансата ондоо байдал үзөө һэмди.

Ялагар салагар лаампын ялайха юумэн үгы, харин зосоохинь шаргал-улаан дулаахан үнгэтэй гэрэлээр бидэниие угтаба. Урин зөөлэн, налгай нахим басаган дүтэлжэ, сүлөө байһан һуури зээлхые дурадхана. Тархиин эрьешэхээр оог хашхараата хүгжэм дуун бэшэ, харин аалихан аад, даамгай зохид хүгжэм зэдэлнэ. Монгол, буряадуудай хэдэг бэгууд (масканууд) эндэ тэндэнь үлгөөтэй жэгтэйгээр ирмайлдан гэтэнэ...

Энэ ресторанай эзэд — директор В. В. Юрьева администратор А. Ч. Кононова хоёртой танилсажа, ямар хэрэгтэй ерэһэнээ мэдүүлбэбди. Вера Витальевна предприяти тухайгаа иигэжэ хөөрэбэ:

— Энэ ресторан нээһээр гурбан һара хүдэлөөд байнабди. Энэмнай хадаа Улаан-Үдэ хотодо бии болоһон дээдэ категориин хоёрдохи ресторан болоно. Нэгэдэхинь, Железнодорожно районд оршодог «Современник» юм. Дээдэ, категориин байхалаараа, эдеэ хоол бэлдэлгэ, блюдэнүүдэй тоо болон шанар, зониие хангалга гэхэ мэтэ тон һайн, категориингоо эрилтэнүүдтэ хододоо таарама байха ёһотой. Энэ гол зорилгомнай.

Хоёрдохёор, «Дархан» гэһэн нэрээрнай хүнүүд һонирхоно. Ресторанаймнай досоохи байдалые (интерьер) ажаглан харыт даа. Эдэ иишэ тиишэнь годируулжа, нугаруулжа байжа хара үнгөөр шэрдэтэй түмэрөөр хэһэн угалзанууд, набша һамаанууд бултадаа нарин дарханай хүдэлмэри гээшэ. Хорин ондоо эдеэ хоол, тэрэ тоодо үндэһэн арадайнгаа хэр угай эдеэнэй дээжэ болохо бууза, хуушуур, гэдэһэтэй мяха, шанаһан талха гэхэ мэтые бэлдэхэдээ, баһал эдеэ дархална бэшэ аалди?— гээд тэрэ энезбхилхэ зуурга,— олон табые өөрөө шашажа байнхаар, энээхэн дэбтэрээ харуулһуу — гээд, хүнүүдэй һанамжа, дурадхалнуудай дэбтэр һарбайба.

Гурбан һара соо хүдэлһэн ресторанай коллективэй нэрээр олон хүн гансал магтаһан үгэнүүдые бэшэһэн байна. **«Республикымнай ниислэл хотодо иимэ һайхан ресторанай нээгдэһэндэ, бидэ аргагүй баярлабабди. Зорюута ерээ бэшэ, харин орожо эдеэлээд гараха баатай болоһон аад, ехээр бахархан урмашабабди. Һайн даа. Һайнаар хүдэлхыетнай хүсэнэбди»** гээд, дүрбэн хүн августын 8-да гараа табиһан байба.

Саашань хүршэ Монгол һайхан оронһоо ябаһан нэгэ бүлэгэй тэмдэглэл харагдаба: **«Эдеэ хоолой иимэ һайхан газарта ороһондоо, маша ехэ баяртай гарабабди. Буряад,ород басагад маанадые ехэ хүндэтэйгөөр угтан абаба. Ниитын эдеэ хоолой талаар эндэ ёһотой хубилган шэнэдхэлгэ боложо байгаа юм байна гэжэ ойлгобобди. Энэ ёһоороо һаа, удангүй уласхоорондын дэлгүүртэ гарахатнай гээшэл. Энэ ресторанай ажалтан бүхэндэ аза жаргал хүсэе. Хүн бүхэн өөрынгөө аза жаргалай дархан шуу».** Августын 27. Монгол бүлэг.

Иимэ һайхан үгэнүүдые уншахада, үнэхөөрөөшье, гоё байна.

Ресторанай ноябриин 2-ой меню харахадамнай, хори гаран блюдэ байба. Мяханай, загаһанай зүйлнүүдээр хэгдэһэн ассортинууд, бууза, хуушуур, хошхоног — хуу бии. Хошхоног гээшыень эдижэ туршабабди. Гараар хэршэгдэһэн үхэрэй мяхаар хэһэн гэдэһэтэй мяхан лэ! 6—7 сантиметр ута гэдэһэн соо хээтэй.

— Үндэһэн арадай эдеэ хоол яажа хэдэг зомта! Мэргэжэһэн тогоошон бии алтай!— гэжэ асуубабди.

— Ресторан нээхэһээ холо урид бидэ тогоошодоо тусгаар бэлдээ зомди. Тиихэдээ буряад, монгол кухниин номуудаар хүдэлөөбди. Теэдшье эдэ арадуудаймнай эдидэг эдеэн адлирхуу гээшэ ааб даа, — гэжэ нүхэр В. В. Юрьева харюусаба.

Зүб лэ даа. Буруушааха арга үгы. Октябриин 20-до нүхэд басагадтаяа эндэ эдеэлһэн монгол эрхэтэн Гомбожабай Нарантуяа **«монгол хоолойтнай түлөө онсо баярлаһанаа»** бэшэһэн байна.

Ресторанай үһээнь гэрэлээр хушаатай хадаа 60 һууритайшье һаа, олон хүнүүдэй һууһандал үзэгдэнэ. Бүлэг бүлэгөөрөө ерэжэ амархада, һөөл зохидхон 3 кабина байна. Столнууд дээрэнь хүнэй толгойдо арай хүрэхөөр бэшээр улаан абажур һанжана. Арһан хушалтатай углуутуулагдаһан диван дээрэ бүлэг эрэшүүл амаржа һууна.

— Сайн байна, нүхэд. Хүлисэгты. Ажалайнгаа хэрэгээр ябаһан хүнби. Нюуса бэшэ һаань, шэнэ ресторан тухай, эндэхи хангалга тухай һаналаараа хубаалдыт,— гэжэ хандабаб.

Эдэ нүхэд Железнодорожно больницын врачнууд байба. **«Манай нүхэр Леонид Владимирович Борбоевой басагатай болоһон ушарые тэмдэглэжэ байнабди. Ажалай һүүлээр ерээд, иимэ аали намдуу, зохидхон газарта амарангаа һууxада, ехэ гоё байна даа. Хангалга эрхим!»**— гэжэ хирург В. С. Огуля хүхюутэйгээр харюусаба.

Удаадахи столые тойроод, бүлэг эхэнэрнүүд һууба. ДОСААФ-ай обкомой ажалтамди гэнэ. Ехэл хүхюунүүд. Энеэдэ зугаатай. **«Нүхэр корреспондент, манай салин хүлһэмнэй нэмээ»,**—гээд ахамад бухгалтер Татьяна Анатольевна Рандинагай хэлэхэдэ, нүгөөдэнь: **«Горитойгоор нэмээ!»**— гэжэ мэдүүлбэ.

«САЙ БАРИГТЫ»

Мүнөө Хитад, Япон, Инди, Түбэд болон Англида сай ямар аргаар шанадаг тухай хөөрэхэмнай. Урид сай тухай зарим мэдээнүүдые дурдая. Сай хадаа дулаан орондо ургадаг ургамал гээшэ. Ботанигууд хоёр янзын: хитад-ассамска сай илгаруулдаг. Хитад сай 3—6 метр үндэртэй ургамал юм. КНР-тэ, Солонгосто, Японд тэрэ ургадаг байна. Ассамска сай 10—12 метр үндэртэй модон юм. Индиин Ассама нютагта ургадаг хадань, газарайнь нэрэ энэ ургамалда үгтөө бшуу. Индостанай хахад арал дээрэ иимэ модон ургадаг юм. Энэ сай элдэб янзын байдаг. Хитад, ассамска сайн үрэнүүдые холин ургуулһан ургамал цейлон сай гээд нэрлэгдээ.

Манай ээрын урда тээхи 2700 ондо бэшэгдэһэн хитад гар бэшэгүүд соо сай тухай мэдээн дурдагдаһан байна. Имагтал манай ээрын дүрбэдэхи зуун жэлдэ Буддын шажанай санаартан сай үргэнөөр дэлгэрүүлжэ эхилһэн түүхэтэй. Домог соо дурдагдаһанай ёһоор, Дарма гэжэ нэрэтэй санаартан удаан болзорто эдеэ хоол барингүй маани мэгзэм уншажа эсээд, унташаһан байгаа гэхэ. Гэнтэ һэрижэ, өөртөө ехээр сухалдаад, нюдэнэйнгөө хаагдахагүйн тула һорьмоһоё отолжо хаяа ха. Тэрээнһээнь модон ургажа, набшаһаарнь хэгдэһэн сай нойртой тэмсэхэдэ, туһатай байгаа.

IX зуун жэлдэ Буддын шажанай улам дэлгэрхэ бүри Японд, Солонгосто иимэ унда дуратайгаар уужа эхилээ бшуу. XVI зуун жэлдэ хоёр замаар Европо түби руу сай абаашагдажа, тэндэхи зоной дуратай ундан болоһон байдаг. Нэгэдэхи замынь гэбэл, Хойто Хитадһаа Сибирь, тэндэһээ Росси руу нэбтэрүүлэгдээ, удаадахинь гэхэдэ, Урда Хитадһаа Англи руу эльгээгдэһэн байха юм. Тиимэһээ Хойто Хитадта сайе тэмдэглэһэн чай гэһэн үгэород арадай, Урда Хитадта хэлэгдэдэг —ти (iёа) үгэ Англиин, Европын гүрэнүүдэй хэлэндэ нэбтэржэ ороо бшуу. Дэлхэйн бусад газарнуудта сай үргэнөөр тараагдажа, улам ехээр үйлэдбэрилэгдэжэ эхилээ һэн. Үнгэрһэн зуун жэлдэ Англиин колонинуудта сай ехээр ургуулагдажа захалһан байгаа. 1885 ондо Аджарида, удаань Закавказида, Краснодарска хизаарта сай ургуулжа эхилээ. Иигэжэ сай ургуулдаг гурбан нютаг бии болгогдоо гэбэл, Алас Дурна, Зүүн-Урда Ази, Хойто Кавказ ба Закавкази болоно. Арад бүхэн сай шанаха, эдеэшүүлхэ арга зохёоһоч байна.

Эндэ уншагшадайнгаа захяае бэелүүлэн, сай шанаха хэдэн аргануудтай танилсуулхамнай.

ХИТАД АРГА

Хэдэн зуун жэлнүүдэй туршада сай шанаха олон тоото арганууд энэ орондо туршагдаһан байха юм. XV—XVIII зуун жэлнүүдтэ пиалын түхэлтэй гайвань аяга соо сай шанадаг болоо һэн. Энэ аягын хэмжээн 200—250 миллилитр юм. Иимэ аяга руу 4—5 халбага сай хээд, аягынгаа хахадсаа уһа юулээд, 2—4 минутын туршада эдеэшүүлнэ. Хитадууд иимэ сай халуунаар, багахан балгаар уужа, сайн «хангал үнэр амталдаг» юм. Гайвань руугаа бусалһан халуун уһа дүрбэ дахин хэжэ уухада болохо. Хоёр, гурба дахин халуун уһа гайвань руу хэһэнэй һүүлээр сайн амтан танигдажа эхилдэг гэжэ хитадууд хэлэдэг байна.

АНГЛИИН АРГА

Сай уулга хадаа англичануудай үндэһэн ёһо заншалнуудай нэгэн болонхой. Тэдэнэр тусхай сагта сай уудаг: 13 болон 17 сагта. Гурбан хүндэ иимэ унда бэлдэжэ үгэхэ гэбэл, уридшалан халаагдаһан амһарта соогоо дүрбэн халбага сай хээд, бусалһан уһаяа дээрэһээнь хэлсэжэ, 5 минутын туршада эдеэшүүлдэг. Энэ үедэ халаагдаһан аяга руугаа дулаасуулагдаһан (хөөрүүлэгдэһэн бэшэ) һү өөрынгөө дураар хэжэ, сайгаа аягалдаг байна. Һүтэй аяга руугаа сай юулэхэдэ, тэрэнэй амтан, һайхан, хангал үнэрынь үгы болохогүй.

ЯПОН АРГА

Энэ ороной зон ногоон сайда илангаяа дуратай юм. Тэдэнэр хитад аргаар сайгаа эдеэшүүлдэг байна. Шаажан тусхай домбо соо сай бутартарынь сохижо, эдеэшүүлдэг түхэреэн аяга руугаа тэрэнээ бусалһан халуун уһатайгаар хэдэг. 200 грамм уһанда нэгэ халбага сай хэжэ, 4 минута соо эдеэшүүлхэдэ, хангал үнэрынь үгы болохогүй. 30—50 грамм багтаамжатай сай аягалжа, саахаргүйгөөр, багахан балгануудаар удаан уудаг байна. Эдеэ хоол бариһанай һүүлээр тэдэнэр заабол сай уудаг юм.

ЭНЭДХЭГ АРГА

Энэдхэгтэ, Шри Ланкада сайгаа англиин аргаар эдеэшүүлдэг. Шри Ланкада нэгэ аяга соо 1,5—2 халбага сай хэжэ, үдхөөр эдеэшүүлжэ, һүтэйгөөр ууха дуратай. Индиин зон мүн лэ һүтэй сай уудаг. Харин эрхим шанартай дарджилинга сай ямаршье юумэнтэй холингүй уудаг юм.

Хүргэгдэһэн сай Индиин үндэһэн ундануудай тоодо ороно. 300—500 грамм уһан соо 3 халбага эрхим шанартай сай хэжэ, 5 минутын туршада эдеэшүүлээд, хүргэдэг. Удаань хахад литр багтаамжатай тусхай аяга соо мүльһэ хэжэ, хүргэгдэһэн сайгаа тиишэнь юулээд, хэршэгдэһэн лимон, сахар өөрынгөө амтаар хээд, уухада болохо.

ТҮБЭД АРГА

620 онһоо хойшо Түбэдтэ сай уужа эхилһэн байна. Эндэхи зон ганса сайгаар байдаг юм. «Сайгүй болоходоо, тэдэнэр ехээр зободог, заримдаа үбдэжэ эхилдэг» гэжэ хитадай урданай нэгэ ном соо бэшэгдэнхэй. Тэдэнэр сай уудаг аягынгаа хэмжээгээр утые хэмжэдэг байна. 8 модо зай гаталааб гэхын орондо, 3 томо аягын зай ябааб гэжэ хэлэдэг һонин гуримтай. Эгээн түрүүн хирпиисэ сайгаа бутаргадаг байна. Нэгэ литр уһанда 50—75 грамм сай хэжэ эдеэшүүлдэг. Удаань һарлагай 100—250 грамм тоһо, дабһа хэдэг. Эдэ бүгэдые багахан һаба соо хэжэ, үдхэн ундан болоторнь һамардаг юм.

«Цзамба» гэжэ үндэһэн эдеэ хоол бэлдэхын тула Түбэдтэ сай хэрэглэдэг. Иимэ хоол бэлдэхын тула ешмээнэй шарагдаһан талхан, һарлагай тоһон, хирпиисэ сай, дабһан хэрэгтэй.

Р. ИДЫМОВА,
хэблэлэй «Эко-Арт» агентствын «Сайн хамбы» программын хүдэлмэрилэгшэ.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Москвада болоһон баярай суглаан дээрэһээ ТАСС-ай корреспондентын бэшэһэн тооссон номерой нэгэдэхи хуудаһанда барлагдаба.

СССР-эй оборонын министрэй Приказ номерой нэгэдэхи хуудаһанда байха.

Улаан-Үдэ хотын Советүүдэй талмай дээрэ болоһон ажалшадай жагсаалһаа репортаж мүн лэ номерто тунхаглагдаба.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА
10.55—Арадай инструментнүүд дээрэ гүйсэдхэгшэдэй Бүхэроссин конкурсдо хабаадагшадай концерт. 11.25—«Москвагай Кремль». «Терема». 3-дахи фильм. «Большой Кремлевский дворец» 4-дэхи фильм. 12.30—«Хүхюун нотонууд». 13.30—Европын кубогуудай түлөө». 16.50—Цирк. 17.40 — Мультфильм. 17.50—Мүльһэн дээрэхи Москвагай балет. 18.45—«Праздник ожидания праздника»—3 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 19.50—СССР-эй Гостелерадиогой хүгжэмтэ коллективүүд. 20.50—«На темной стороне луны»—4 серитэй уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. 22.00 —Время. 22.30—Шатараар дэлхэйн чемпионадта. 22.45—«На темной стороне луны»—4 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 23.50—Рика—Дельгардогой «Алтан далбага» фестиваль.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА
МОСКВА. 12.10—Футболоор Европын кубок. «Дукла (Чехо-Словаки)—«Динамо» (Киев). 13.00—Уласхоорондын фольклорно фестиваль. 13.45—Онтохон. 14.35—Сэсэрлигүүд тухай дамжуулга. 15.35—«Гардемарины, вперед!»—4 серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи, 4-дэхи сери. 17.55—Хоккейгээр СССР-эй чемпионат. «Крылья Советов»—«Динамо» (Москва). 20.15 — Теннис «Кремлиин кубок» гэһэн уласхоорондын мүрысөөн. 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.15—Теннис. «Кремлиин кубок» гэһэн уласхоорондын мүрысөөн. 22.00—Время.

(Газетымнай удаадахи номер ноябриин 10-да гараха).

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

Кино, театрнуудта

«Дружба»
«Могила светлячка»— в 9-40, «Любовь с привилегиями» (2 с.) — в 13-10, 19, «Обреченный на одиночество»— в 11-30, 15-40, 17-20, 21-20.

«РОДИНА»
«Принцесса павлин»— в 10, «Храм любви» (2 с.)— в 12, 14-40, 17-30, 20-10.

«Прогресс»
Красный зал —«Убийца»— в 9-40, 11-30, 13-20, 15-10, 17, 18-50, 20-40.
Зеленый зал —«Голубая бездна»— в 9-40, 13-40, 16-10, 18-20, 20-40, сборник мультфильмов»— в 12.

«Октябрь»
«Короткое замыкание»— в 9-40, 14-40, «Ловушка для одинокого мужчины» — в 15-30, 17-10, 18-50, «Рам и Лакхан» (2 с.)— в 11-20, 20-30.

«Байкал»
«Властелин времени»— в 16-30, «Трудно быть богом» (2 с.) — в 18, 20-30.

«ВОСТОК»
«Шина — королева джунглей» (женщина-тарзан) (2 с.)— в 15, 17, 19, 21.

ДК «Текстильщик»
«Раджлакшми» (2 с.)— в 17, 19-30.

«Аршан»
«Родной ребенок» (2 с.)— в 18-30, 20-30.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-95, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21. 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79 п. Агинское 3-40-69. Директор издательств —2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР. Директор 2-40-45
Зак. № 257.